

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

John Andric

Skyddet mot barn- och tvångsäktenskap i Sverige ur ett civilrättsligt perspektiv

JURM092 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare:
Eva Ryrstedt

Termin för examen:
Vårterminen 2014

Innehåll

1	INLEDNING	8
1.1	Syfte och frågeställningar	9
1.2	Metod, disposition och avgränsningar	9
2	ÄKTENSKAP	11
2.1	Definitioner	11
2.1.1	Barnäktenskap	11
2.1.2	Arrangerade äktenskap	11
2.1.3	Tvångsäktenskap	12
2.1.4	Äktenskap mot den egna viljan	12
2.1.5	Fullmaktsäktenskap	12
2.1.6	Informella äktenskap	12
2.1.7	Gränsdragningsproblem	13
3	ÄKTENSKAPETS BETYDELSE	14
3.1	Inledning	14
3.2	Synen på äktenskap	15
3.2.1	I Sverige	15
3.2.2	Patriarkala samhällen som följer traditionella livsmönster	15
3.2.3	Heder	17
3.2.4	Om hedern blir ifrågasatt	18
3.2.5	Hederns betydelse för familjer som bor i väst	19
3.3	Tvångsäktenskap	19
3.3.1	Inledning	19
3.3.2	Olika anledningar till tvångsäktenskap	22
3.3.3	Barns situation vid ett tvångsäktenskap	22
4	RÄTTSLIG REGLERING KRING ÄKTENSKAP	24
4.1	Internationell reglering	24
4.1.1	Barnkonventionen	25
4.1.2	Europakonventionen	27
4.2	Svensk rätt	28
4.2.1	Inledning	28
4.2.1	Hindersprövning	29
4.2.2	Vigsel	30
4.3	Vigslar ingånga utomlands enligt utländsk lag	32
4.3.1	Inledning	32
4.3.2	Bakgrund	32
4.3.3	Ordre public	34
4.3.4	Undantagsregler	35

4.3.5	Barnäktenskap	36
4.3.6	Tvångsäktenskap	38
4.3.7	Äktenskap genom ombud	39
4.3.8	Utländska vigslar som erkänns i Sverige	40
4.4	Äktenskapsskillnad	41
4.5	Informella äktenskap	42
4.6	Regler kring anhöriginvandring för makar och de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande	46
4.6.1	Inledning och bakgrund	46
4.6.2	Utlänningslagen m.m.	47
4.6.3	Tvångsäktenskap	50
4.6.4	Barnäktenskap och samboförhållande	51
4.6.5	Försörjningskrav	51
5	MYNDIGHETER SOM MÖTER BARN OCH UNGA I SIN VERKSAMHET	53
5.1	Sociala myndigheter	53
5.1	Myndigheters anmälningsskyldighet om barn som far illa	55
5.2	Skola	56
5.3	Utrikesdepartementet	58
5.4	Skatteverket	60
5.5	Migrationsverket	61
6	ANALYS OCH DISKUSSION	64
6.1	Inledning	64
6.2	Svensk rätt	64
6.2.1	Vigsel och äktenskapsskillnad	64
6.2.2	Erkännande av utländska vigslar	65
6.3	Regler kring anhöriginvandring för gifta och de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande	65
6.4	Myndigheters agerande	67
6.4.1	Skola	67
6.4.2	Skatteverket	68
6.4.3	Migrationsverket	69
6.5	Sammanfattande tankar	70
6.6	Ytterligare behov av åtgärder och avslutande diskussion	72

Summary

The purpose of this paper is to examine from a civil law perspective how the Swedish legislation protect anyone at risk for child and forced marriages, as well as how various government agencies intervene and approach situations when they meet someone who is at risk of forced marriage.

A large part of the marriage entered against someone's will affect parties who live in different countries. The typical case of forced marriage is a girl or woman between 16 and 24 years who are exposed to various forms of psychological pressure and often physical violence. Some girls are married off in their country of origin by their parents when they just have finished school at the age of fifteen or sixteen. There are even cases where girls in their early teens is married. After the wedding the family returns home. In some cases, the girl is forced to stay abroad with her husband and is allowed to return to the country of residence only after she becomes pregnant or gives birth to a child. After repatriation the spouse abroad requests for a residence permit in order to reunite with his wife.

In order to protect children and young people from forced marriages there were certain legal changes performed which took effect on 1 May 2004. Among other things, higher requirements than before would be demanded for someone to enter marriage before the age 18. Weddings that would not be allowed at Swedish impediments to marriage or marriages concluded abroad under duress would not be recognized anymore. At the same time it was raised in a Bill that the Tax Office, the authority with the task register marriages entered in another countries, would not investigate the free will when registering a marriage that was entered abroad . As long as there are no indications that the marriage was entered by force it shall be presumed that it was entered by free will. Further legislative changes have been implemented in order to combat child and forced marriages. These changes took effect July 1, 2014. Among other things, the requirements to recognize child and forced marriage and proxy marriages, have become more stringent. The possibilities to be exempted from the age requirement to marry in Sweden, has been completely removed.

Despite the above mentioned legislative changes, there is still a shortage in both legal regulation and government action that enables child marriages and forced marriage to continue to exist in Sweden. Among other things, authorities that face persons at risk of forced marriages often remain too unengaged to counteract these marriages. The connection between honor and forced marriages is often overlooked or even disregarded.

Schools lack clear guidelines on how they should behave and act when they discover that a child's room for maneuver is limited and it is supervised by relatives. Notification under the Social Services Act during ceded in many cases. Although it is known among school staff and other adults that

children are at risk of being forced into marriages against their will, there are very few cases leading to care due to a notification made by other authorities.

Normally, a child marriage doesn't lead to a residence permit. But a residence permit may still be granted under the rules for those who intend to marry or enter into a common-law marriage if the girl is pregnant, or if the couple have children together because it would be regarded as offensive to refuse an application in these cases. Staff at the Swedish Migration Board has noted an increasing number of cases where the girl is pregnant or the couple has joint children together. It is also noted an increasing number of cases where an application for residence permit has been rejected previously and the pair return about a year later and presents that they are expecting a child together as a new circumstance in their case. Different authorities are concerned about this development.

Sammanfattning

Syftet med den här uppsatsen är att ur ett civilrättsligt perspektiv undersöka hur de svenska civilrättsliga reglerna skyddar någon som riskerar att utsättas för barn- och tvångsäktenskap, samt olika myndigheters agerande och förhållningssätt när de möter någon som befinner sig i riskzonen för påtvingade äktenskap.

En stor del av de äktenskap som ingås mot någons vilja berör parter som bor i olika länder. Typfallet för ett tvångsäktenskap är en flicka eller kvinna mellan 16 och 24 år. Det är inte ovanligt att tvångsäktenskap sker efter avslutad grundskola. Det finns även fall med barn i nedre tonåren som utsatts för tvångsäktenskap. Efter vigseln åker familjen vanligtvis tillbaka till Sverige. Det finns situationer där flickor tvingas stanna kvar med maken i utlandet och får återvända hem först efter att hon blivit gravid eller fött ett barn. När flickan har återvänt till Sverige ansöker maken i utlandet om uppehållstillstånd för att återförenas med sin maka.

I syfte att skydda barn och unga mot påtvingade äktenskap genomfördes lagändringar i äktenskapsbalken som trädde ikraft den 1 maj 2004. Bland annat skulle det ställas högre krav än tidigare för att någon före 18 års ålder skulle tillåtas att ingå äktenskap. Vigslar som inte skulle tillåtas vid en svensk hindersprövning eller vigslar som ingåtts utomlands ingåtts under tvång skulle inte erkännas. Samtidigt framfördes det i propositionen att Skatteverket, den myndighet som har till uppgift registrera äktenskap som ingåtts utomlands, inte skulle utreda den fria viljan inför ett erkännande. Framkommer det inte något som talar i annan riktning ska utgångspunkten vara att äktenskapet ingåtts av fri vilja. Ytterligare lagändringar har genomförts i syfte att motverka barn- och tvångsäktenskap, som trädde ikraft den 1 juli 2014. Bland annat har kraven för att erkänna barn- och tvångsäktenskap samt fullmaktsäktenskap skärpts. Möjligheterna att beviljas dispens från ålderskravet att ingå äktenskap i Sverige, har helt tagits bort.

Trots ovan nämnda lagändringar, finns det fortfarande brister både i den rättsliga regleringen och i myndigheters agerande som möjliggör att barn- och tvångsäktenskap fortsätter att existera i Sverige. Bland annat intar myndigheter som möter utsatta personer ofta ett passivt förhållningssätt och agerande för att dessa äktenskap överhuvudtaget ska kunna motverkas. Ofta beaktas inte eller förbises kopplingen mellan påtvingade äktenskap och heder.

Skolor saknar enhetliga riktlinjer kring hur de ska förhålla sig och agera när de upptäcker att ett barns handlingsutrymme är begränsat och att barnet övervakas av släktingar. Beviskraven för att utländskt äktenskap ingåtts genom tvång kan vara svåra att uppfylla. Migrationsverket beviljar uppehållstillstånd i vissa ärenden trots att de känner till att ett äktenskap

ingåtts genom tvång. Vidare underlåts myndigheters anmälningsskyldighet enligt socialtjänstlagen alltför ofta.

Normalt ska ett barnäktenskap inte leda till att ett uppehållstillstånd beviljas. Ett uppehållstillstånd kan dock beviljas enligt reglerna för dem som har för avsikt att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande om flickan är gravid eller parterna har gemensamma barn, eftersom det skulle ses som stötande att avslå en ansökan i dessa fall. Personal vid Migrationsverkets har noterat ett ökat antal ärenden där flickan väntar barn eller paret har gemensamma barn. Det har även noterats ett ökat antal ärenden där ansökan om uppehållstillstånd tidigare avslagits, men där paret återkommer ungefär ett år senare och anger att man väntar barn. Man är på flera håll oroad över utvecklingen.

Förord

Med denna uppsats närmar mina studier sig ett avslut. Det har varit en lång resa och jag vill tacka min handledare Eva Ryrstedt för allt stöd hon gett mig under uppsatsens gång.

Lund september 2014

John Andric

Förkortningar

<i>Förkortning</i>	<i>Förklaring</i>
Art.	Artikel
Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
Barnrättskommittén	Förenta nationernas barnrättskommitté
Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalken
Dir.	Direktiv
Ds	Departementsserien
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
Familjeåterföreningsdirektivet	Rådets direktiv 2003/86/EEG om rätt till familjeåterförening
FB	Föräldrabalken
FN	Förenta nationerna
GB	Giftermålsbalken
HD	Högsta domstolen
IJ2008/579/UF	Regeringsbeslut, Integrations och jämställdhetsdepartementet, 28 februari 2008
IÄL	Lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (1904:26 s.1)
KamR	Kammarrättens avgörande

KOM(2008) 610 slutlig	Rapport från Kommissionen till Rådet och Europaparlamentet om tillämpningen av rådets direktiv 2003/86/EG, Bryssel den 8.10.2008
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
MIG	Migrationsöverdomstolens avgörande
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, Avdelning I
NJA II	Nytt Juridiskt Arkiv, Avdelning II
OHCHR	Office of the High Commissioner for Human Rights
Ot.prp	Odelstingsproposition
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
SFS	Svensk författningssamling
Skr.	Regeringens skrivelse
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
SÖ	Sveriges internationella överenskommelser

1 Inledning

Barn- och tvångsäktenskap är vanligt förekommande i stora delar av världen. Flera studier visar att det finns ett samband mellan dessa äktenskap och hedersrelaterat våld. I Sverige har debatten kring tvångsäktenskap förts som en del av det hedersrelaterade våldet. Vissa andra länder som Norge, Danmark och Storbritannien har fokuserat på själva äktenskapet. Även i dessa länder har problemet mer och mer kommit att diskuteras som en del av det hedersrelaterade våldet.¹

Gemensamt för barn- och tvångsäktenskap samt hedersrelaterat våld är att det ofta rör sig om beslut som tagits av en hel familj eller släkt.²

Barn och unga som tvingas till äktenskap riskerar ofta att utsättas för våld om de inte fogar sig efter makens eller hans familjs vilja. Barn som befinner sig i en tillvaro där de känner till att de en dag kommer ingå äktenskap mot sin vilja mår inte bra. Någon reell möjlighet att diskutera problemet med sina föräldrar finns inte eftersom detta kan leda till att de tvingas leva med dödshot under oöverskådlig tid. I vissa fall har barnen sett sådana hot verkställas mot någon annan som befunnit sig i samma situation och försökt motsätta sig ett tilltänkt äktenskap. Barn som blir bortgifta tvingas ofta till familjebildning i tidig ålder.³

Utredningen *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap* beräknade att minst 200 – 300 personer i Sverige år 2011 kände en allvarlig fruktan för att bli bortgifta mot den egna viljan. Utöver dessa personer uppskattades det att olika myndigheter och frivilligorganisationer hade kontakt med ca 80-100 personer som redan hade ingått äktenskap mot egen vilja.⁴

I syfte att förbättra skyddet mot barn- och tvångsäktenskap genomfördes en del lagförändringar som trädde ikraft den 1 januari 2004. Till följd av propositionen, *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor (Prop. 2013/14:208)*, härefter kallat den nya propositionen, har det genomförts ytterligare lagändringar för att stärka skyddet mot barn- och tvångsäktenskap. Lagen trädde ikraft den 1 juli 2014 och sedan dess är det inte längre möjligt för personer under 18 år att ingå äktenskap inför svensk myndighet. Vidare har kraven för att erkänna utländska barn- och tvångsäktenskap samt fullmaktsäktenskap skärpts.

---

¹ Nationellt centrum för kvinnofrid, *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt* s. 37.

² SOU 2012:35 s. 93.

³ SOU 2008:41 s. 151 ff.

⁴ SOU 2012:35 s. 160.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att utreda hur barn- och tvångsäktenskap regleras i svensk rätt samt vilket skydd som finns mot dessa äktenskap. Syftet är även att utreda hur myndigheter som i sin yrkesutövning har kontakt med barn och unga, förhåller sig när de möter någon som utsätts eller riskerar att utsättas för ett tvångsäktenskap.

Jag har valt att utgå ifrån följande frågeställningar för att uppfylla syftet med uppsatsen. Hur ser Sveriges reglering ut vad gäller barn- och tvångsäktenskap, ur ett civilrättsligt och internationellt privaträttsligt perspektiv? Skyddar reglerna barn och unga personer mot påtvingade äktenskap? Hur olika myndigheter förhåller sig när de påträffar barn och unga som befinner sig i riskzonen för påtvingade äktenskap?

1.2 Metod, disposition och avgränsningar

För att besvara mina frågor kommer jag att använda mig av den rättsdogmatiska metoden. För detta används de sedvanliga rättskällorna såsom, lagtext, praxis, förarbeten och doktrin. Jag har även använt mig av utredningar som rör barn- och tvångsäktenskap. För vissa delar av uppsatsen har de sedvanliga rättskällorna inte varit tillräckliga. I dessa delar har annan litteratur använts.

Uppsatsen inleds med en allmän redogörelse kring äktenskap, samt synen på äktenskap inom olika normsystem. Efter det kommer en redogörelse för hedersbegreppet. Därefter diskuteras internationella rättskällor på området följt av svensk rätt. Slutligen kommer en redogörelse för hur svenska myndigheter förhåller sig när de i sin yrkesutövning möter barn och unga som är i riskzonen för påtvingade äktenskap.

Tvångsäktenskap kan ingås av många olika anledningar. Den här uppsatsen kommer främst behandla barn- och tvångsäktenskap ur ett hedersrelaterat perspektiv. Fokus kommer att ligga på flickor och unga kvinnor med hemvist i Sverige. För att få en bättre förståelse om de bakomliggande faktorerna kring detta har jag även valt att belysa hedersbegreppet. Eftersom barn- och tvångsäktenskap ofta berör parter som bor i olika länder kommer viss fokus att läggas vid regleringen och förfarandet kring anhöriginvandring för makar och sambor. Detta kommer främst till uttryck i analysen. Eventuella straffrättsliga frågor som kan bli aktuella kommer inte att behandlas i detta arbete.

Begrepp som barn, flicka och pojke kommer att användas för att referera till personer under 18 år. Den unge, den unga, kvinna eller man kommer att användas för att referera till en person som har fyllt 18 år.

2 Äktenskap

2.1 Definitioner

2.1.1 Barnäktenskap

I svensk rätt betraktas personer under 18 år som barn.⁵ Ett äktenskap där minst en av parterna är under 18 år, betraktas i Sverige som barnäktenskap.⁶

2.1.2 Arrangerade äktenskap

Ett arrangerat äktenskap kännetecknas bland annat av att det är andra personer, vanligen familjen, än den som ska gifta sig som väljer blivande make eller maka. Därefter kan personen ha viss betänketid att bestämma sig ifall han eller hon vill gifta sig med den person föräldrarna eller familjen valt.⁷

I familjestyrda kulturer är arrangerade äktenskap vanligt förekommande. Samhälle och familj brukar rangordnas efter ålder och könstillhörighet. Grunden för samhället utgörs av familjen och individer identifieras främst som medlemmar av en familj. Det är heller inte ovanligt att flera generationer bor i samma hushåll. Därför är det viktigt att en blivande familjemedlem passar in i helheten.⁸ För att trygga barnens framtid har familjen förutom en rätt även en skyldighet att se till att barnen blir gifta.⁹

Arrangerade äktenskap förekommer vanligtvis i patriarkala samhällen där hedern har en stor betydelse. Varje familjemedlem har ansvar att upprätthålla familjens heder. Kvinnor och män har olika roller. Av mannen förväntas det att han ska försörja familjen, medan det av kvinnan förväntas hon ska tillfredsställa sin make och att hon inte haft någon sexuell relation innan äktenskapet.¹⁰

Man har märkt att familjer och enskilda individer som flyttat till väst valt att behålla traditionen med arrangerade äktenskap. Det är inte ovanligt att mönstren delvis förändrats. I vissa fall har traditionen blivit mindre betydelsefull och barnen har fått större utrymme än tidigare.¹¹

---

⁵ 9 kap. 1 § FB

⁶ SOU 2008:41 s. 200.

⁷ Ungdomsstyrelsen. *Gift mot sin vilja* 2009:5, s. 35.

⁸ SOU 2002:13 s. 194.

⁹ SOU 2002:13 s. 194 ff.

¹⁰ SOU 2002:13 s. 195.

¹¹ SOU 2002:13 s. 194 ff.

2.1.3 Tvångsäktenskap

Ett tvångsäktenskap kan definieras genom att någon direkt eller indirekt tvingas ingå ett äktenskap. Det finns en gråzon mellan arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap. Därför kan det i vissa fall vara svårt att göra en gränsdragning. Enkelt uttryckt kan man säga att alla äktenskap som ingåtts genom tvång är arrangerade, men alla arrangerade äktenskap har inte ingåtts genom tvång.¹² Vad som avses med tvångsäktenskap enligt svensk rätt är när minst en av parterna tvingas in i ett äktenskap och tvånget är sådant att det skulle utgöra straffbar handling enligt svensk rätt.¹³

2.1.4 Äktenskap mot den egna viljan

I realiteten kan ett tvång se ut på många olika sätt. Det behöver inte nödvändigtvis ha karaktären av en straffbar handling för att den enskilde ska uppleva att han eller hon tvingats in i ett äktenskap. Det kan mycket väl vara så att en person som ska gifta sig har sett eller hört vad som hänt med någon annan som vägrat gifta sig, och av rädsla för att bli utsatt för något liknande, inte vågar göra annat än att sig med den person som familjen valt åt dem.¹⁴

Ett äktenskap som arrangeras mot en persons vilja kan ske av kulturella eller ekonomiska skäl. En hel släkt kan ha intresse i ett äktenskap eller en skilsmässa. Vad gäller den enskilda individens eventuella önskemål är detta i de allra flesta fall av underordnad betydelse. Äktenskap mot den egna viljan drabbar båda könen, dock drabbas flickor särskilt hårt. Att försöka trotsa normerna eller gå emot familjens önskemål, kan få så allvarliga konsekvenser att det i praktiken inte är möjligt.¹⁵

2.1.5 Fullmaktsäktenskap

Äktenskap genom ombud eller fullmaktsäktenskap innebär att minst en av parterna inte närvarar vid själva vigseln, utan företräds av en annan person.¹⁶

2.1.6 Informella äktenskap

Ett informellt äktenskap är ett äktenskap som rättsligt sett inte är ett juridiskt formaliserat förhållande men som av parterna och deras omgivning likställs med ett juridiskt giltigt äktenskap. Det kan röra sig om ett äktenskap som har ingåtts inför en religiös person som inte är behörig vigselförrättare.

---

¹² Bredal A, *Vi er jo en familie*, s. 36

¹³ Prop. 2003/04:48, s. 30 ff.

¹⁴ SOU 2012:35 s. 83.

¹⁵ IJ2008/579/UF s. 2.

¹⁶ Prop. 2003/04:48 s. 55 ff.

Bland vissa folkgrupper kan ett äktenskap anses uppstå enbart genom att ett par lever tillsammans. Trots att parterna och den egna folkgruppen ser paret som gifta betraktas de inte som gifta enligt svensk rätt. I vissa delstater i USA kan giltiga äktenskap med fulla rättsverkningar uppstå genom att parterna lever tillsammans och betar sig som makar, s.k. common law äktenskap. Även om dessa äktenskap ingås formlöst är det inte att betrakta som informella på det sätt som avses ovan.¹⁷

2.1.7 Gränsdragningsproblem

Eftersom det är svårt att göra gränsdragningar mellan barnäktenskap, tvångsäktenskap samt äktenskap mot den egna viljan kommer dessa att behandlas gemensamt.

---

¹⁷ SOU 2012:35 s. 80.

3 Äktenskapets betydelse

3.1 Inledning

Det anses vara en mänsklig rättighet för fullvuxna personer att ingå äktenskap och bilda familj, vilket bland annat framgår av FN:s allmänna deklaration om mänskliga rättigheter¹⁸ och Europakonventionen.¹⁹ Att inte behöva tvingas in i ett äktenskap anses vara en lika grundläggande rättighet.²⁰ Det finns inte någon motsvarande rätt för barn att ingå äktenskap. Barn har en rätt att skyddas mot skadliga traditionella sedvänjor och tidiga äktenskap anses vara en sådan skadlig sedvänja.²¹

Att ingå äktenskap kan vara en av de mest omfattande rättshandlingar som en person genomför, vilket enligt svensk rätt bland annat leder till att parterna blir underhållsskyldiga gentemot varandra, de erhåller giftorättsgemenskap i varandras egendom samt rätten att ärva varandra. Vidare har äktenskapet ett stort affektionsvärde och är för många en av de viktigaste händelserna i livet.²² På många håll i världen anses äktenskap fortfarande vara den enda accepterade formen för samlevnad, vilket är karaktäristiskt för samhällen där arrangerade äktenskap är vanliga. I dessa samhällen anses en av äktenskapets viktigaste uppgifter vara att få barn.²³

Möjligheterna till äktenskapsskillnad har stor relevans för äktenskapets betydelse. Förutom att äktenskapsskillnad i vissa fall ska föregås av en betänketid finns det enligt svensk rätt inte några uppställda villkor för någon som vill skilja sig.²⁴

Det är dock inte bara den juridiska aspekten som ska beaktas vid en eventuell äktenskapsskillnad. Även religiösa eller traditionella normer kan ha en viktig roll för möjligheten att skilja sig. Till exempel tillåter inte den katolska kyrkan skilsmässor.²⁵ Länder vars rättsordning präglas av islamsk rätt accepterar inte en civilrättslig äktenskapsskillnad om inte de religiösa kraven är uppfyllda. Det innebär att det ska ha skett på mannens initiativ eller med hans samtycke, eller att kvinnan i äktenskapskontraktet getts rätt att ansöka om skilsmässa. Trots att det inte anses finnas någon enhetlig islamsk rätt är kvinnors möjligheter att begära äktenskapsskillnad ofta mycket begränsade. Det är ganska vanligt att kvinnor som civilrättsligt sett är skilda inte får igenom en religiös skilsmässa. Ett äktenskap som har

---

¹⁸ Art. 16.1 FN:s allmänna deklaration om mänskliga rättigheter.

¹⁹ Art. 12 Europakonventionen.

²⁰ SOU 2012:35 s. 84.

²¹ SOU 2012:35 s. 84.

²² SOU 2012:35 s. 84.

²³ Bredal A, *Vi er jo en familie*, s. 16.

²⁴ 5 kap. 1 § ÄktB, se även SOU 2012:35 s.85

²⁵ SOU 2012:35 s. 85.

ingåtts religiöst kan alltså vara minst lika bindande för den enskilde som ett civilrättsligt giltigt äktenskap.²⁶

Vidare finns det en starkt negativ syn på skilsmässor inom vissa grupper och i synnerhet kvinnor som vill skilja sig riskerar att drabbas av negativa konsekvenser. Detta visar att människor som är bosatta i Sverige kan styras eller begränsas av andra normer och regler än den svenska rättsordningen. Oavsett om ett äktenskap är juridiskt bindande eller inte är det en av de viktigaste handlingarna som någon kan genomföra. För personer med begränsade möjligheter att ta ut en skilsmässa eller som riskerar att drabbas av allvarliga konsekvenser på grund av en skilsmässa får äktenskapet en särskilt stor betydelse.²⁷

3.2 Synen på äktenskap

3.2.1 I Sverige

Synen på ett äktenskap kan variera betydligt från olika regioner och över tid. I Sverige finns en väldigt långtgående politisk strävan efter jämställdhet mellan kvinnor och män. Detta syns bland annat i familjemönster och lagstiftning som säger att sexualiteten ska vara både fri och frivillig, samt att alla ungdomar ska ha rätt att få undervisning i sexualkunskap samt ha tillgång till preventivmedel och fri abort. Man räknar med att äktenskap ingås frivilligt och det uppställs inte några villkor för skilsmässa.²⁸ För de allra flesta som idag bor i Sverige finns det inte några krav på att vara gift för att kunna bo tillsammans och ha sexuella förbindelser. Själva giftermålet har fått en mer symbolisk karaktär.²⁹ Även den politiska strävan efter jämlikhet mellan könen och kvinnors lika rätt till arbete, utbyggnad av social- och föräldraförsäkringen och tillkomsten av sambolagstiftningen innebär att äktenskapet inte längre är nödvändigt för försörjning eller familjebildning.³⁰

3.2.2 Patriarkala samhällen som följer traditionella livsmönster

För människor som lever i patriarkala samhällen uppbyggda efter traditionella familjemönster, är arrangerade äktenskap vanligt förekommande. Mannen anses ofta vara kvinnans överhuvud, som i sin tur kan vara underordnad en annan äldre man inom samma släkt. Synen på äktenskap kan vara väldigt annorlunda jämfört med den svenska normen. Ett

---

²⁶ SOU 2012: 35 s. 85 ff.

²⁷ SOU 2012: 35 s. 85 ff.

²⁸ 4 kap. 2 § 1st ÄktB, se även Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5 s. 28.

²⁹ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5 s. 17.

³⁰ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5 s. 28.

äktenskap kan bland annat användas för att skapa ekonomisk trygghet eller för att ingå allians med en mäktig familj, och därigenom öka det sociala anseendet för den egna släkten. Att den enskilde kan ha eventuella önskemål kring blivande äktenskapspartner är något som får stå tillbaka till förmån för familjens eller släktens intresse.³¹

I samhällen där heder är norm får inte flickor själva välja vem de ska gifta sig med, utan det är hennes far eller familjen som ska göra det åt henne.³² Familjens heder vilar på flickorna och är kopplad till hennes beteende. När en flicka gifts bort till en man som familjen utsett åt henne, förväntas hon vara oskuld.³³ Ett av de allvarligaste sätten att kränka familjens heder på, är om en flicka eller kvinna haft en sexuell relation innan hon är gift. Genom sådant beteende kan hon dra skam över hela sin släkt, vilket i sin tur kan leda till att hennes manliga släktingar dödar henne för att återställa den förlorade hedern.³⁴

En av de viktigaste uppgifterna för män i en hederskultur är att värna om sina närmaste kvinnors anständighet och se till att döttrar, systrar, brorsdöttrar och andra närstående kvinnor inte avviker från påbjudna normer.³⁵ Förutom att en flicka inte får ha några sexuella erfarenheter kan oskuldskravet innebära att hon inte ens har haft tankar på sex. Det handlar inte enbart om att undvika sex, utan alla tänkbara situationer som kan tolkas i sexuella termer ska undvikas. För att inte hamna i en situation där hedern blir ifrågasatt utsätts många flickor för stark kontroll av sina familjer. De tillåts exempelvis inte att delta i könsblandade sammanhang, eller vistas ute utan sällskap av en manlig släkting. Det är heller inte ovanligt med restriktioner kring klädseln.³⁶

Hedern kan även kränkas på andra sätt än ovan beskrivna. Barn förväntas lyda sina föräldrar och äldre släktingar. Om barn öppet trotsar sina föräldrar kan detta resultera i att hedern ifrågasätts och att familjens anseende minskar. Familjer med rötterna i en hederskultur som är bosatta i väst kan uppfattas som att de har förrått sitt ursprung om deras barn blir ”västerländska”.³⁷

Ofta kan hedern skadas mindre av vad en person rent faktiskt gjort än om detta blir känt för omgivningen. Rykten och skvaller, även om de är osanna, har en mycket stor betydelse för en familjs heder. Därför vill man undvika att hamna i en situation där man riskerar att omgivning får något att skvallra

---

³¹ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5, s. 20.

³² Nätverket Män mot hedersförtryck, *Remissvar (SOU 2008: 41) Människohandel och barnäktenskap*, s. 16, se även Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5, s. 20.

³³ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5, s. 20.

³⁴ Johansson K, *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*, s.128.

³⁵ Nätverket Män mot hedersförtryck, *Remissvar (SOU 2008: 41) Människohandel och barnäktenskap*, s. 16.

³⁶ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5, s. 20.

³⁷ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 6.

om.³⁸ Vissa kan vara beredda att gå väldigt långt för att bevara familjens heder, vilket i sin tur kan leda till allvarliga kränkningar av den enskilda individen som exempelvis tvångsäktenskap, våld och hedersmord.³⁹

3.2.3 Heder

För att förstå varför vissa agerar som de gör i hederns namn är det viktigt att känna till innebörden av hedern. Det finns flera teorier som behandlar heder kopplat till kvinnors beteende. Många har spekulerat kring tanken att män i tidiga samhällen ville vara säkra på att de barn de uppfostrade, samlade mat till och försvarade var deras egna. Det mest självklara sättet att säkerställa detta, var genom att se till att kvinnan inte hade sexuell relation med någon annan man strax innan eller strax efter att han själv hade det. Bland vissa forskare råder uppfattningen att män som kontrollerade sina kvinnor ansågs vara starka av omgivningen.⁴⁰

Andra menar att den sexualiserade formen av heder utvecklats på grund av att kvinnor i tidiga samhällen sågs som egendom vilken kunde bytas bort mot andra förmögenheter. Detta resulterade i att kvinnors kroppar och sexualitet fick ett ekonomiskt värde, vilket i sin tur ledde till att deras familjer började styra över deras sexuella beteende och bevaka det på samma sätt som andra värdeföremål. Bland annat har antropologen Ladislav Holy sagt att i samhällen där hedern är en väg till egendom, ekonomiskt samarbete och makt, måste den tryggas och försvaras på samma sätt som andra tillgångar.⁴¹ I stamsamhällen som var organiserade på detta sätt blev kvinnans kropp en vara som ägdes av hennes släktingar, vilka alla hade något att vinna på att gifta bort henne som oskuld.⁴²

Patriarkala uppfattningar kring moral intensifierade den här sortens idealisering av kvinnors sexuella beteende och kom med tiden att förstärkas ytterligare genom bland annat restriktioner kring klädsel och en uppfattning om vad som är rätt eller fel. När samhällen så småningom kom att utvecklas kunde männen, bland annat genom att hävda att det var de som hade rätt att bli civila, politiska eller ekonomiska samhällsledare, få in idéerna kring heder även i det vardagliga livet. Detta skedde på kvinnornas bekostnad. Kvinnor har traditionellt haft en nyckelroll i skapandet av välstånd genom deras arbete vid lantbruk eller enklare industrier som exempelvis textilproduktion. Trots det har det i nästan alla samhällen där männen dominerat det religiösa, juridiska och kulturella livet lett till att kvinnor underkuvats i förhållande till hennes make eller manliga släktingar. Så

---

³⁸ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 6.

³⁹ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 8.

⁴⁰ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 3 ff.

⁴¹ L Holy *Honour and Shame, The Values of Mediterranean Society* ed. by Jean G. Peristiany s. 75., se även Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 4.

⁴² Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 4.

småningom blev mäns förmåga att upprätthålla korrekt kvinnligt beteende likställt med deras egen sociala status och heder.⁴³

3.2.4 Om hedern blir ifrågasatt

Det som händer med en familj när hedern blir ifrågasatt är bland annat social utstötning. Det är inte bara den person som överträtt en norm som drabbas när hedern blir ifrågasatt, utan alla familjemedlemmar betraktas som vanhedrade.⁴⁴ Detta innebär att övriga söner och döttrar i familjen inte kan gifta sig, eftersom ingen vill gifta bort sitt barn till någon som kommer från en vanhedrad familj. Det kan även ha ekonomiska konsekvenser eftersom ingen vill göra affärer med någon som kommer från en vanhedrad familj. För de som försörjer sig genom handel kan hela familjens överlevnad stå på spel. Vidare blir personer utan heder betraktade med förakt och anses ha lågt värde. De ska inte visa sig offentligt och inte se andra människor i ögonen. Omgivningen fryser ut dem. I ett samhälle som inte är individualiserat på samma sätt som det svenska kan detta orsaka stora problem. Släkten blir utsatt för ett enormt socialt tryck att agera när hedern blir ifrågasatt. För att övriga familjemedlemmar ska kunna ha ett normalt liv kan släkten vara beredd att offra den person som dragit skam över dem.⁴⁵ En slutsats som kan dras i sammanhanget är att hoten och våldet som utövas mot någon som dragit skam över familjen, även kan fungera som en varningssignal för andra ungdomar som funderar över att trotsa normerna.

Alla överträdelser av hedersnormer leder inte till mord. När det exempelvis rör sig om en kärleksrelation mellan en pojke och flicka som är ogifta kan situationen lösas genom att man låter dem gifta sig. Flickan och hennes familj förlorar på detta sätt inte sin heder. Därmed saknas anledning att återupprätta familjehedern.⁴⁶

Att tillhöra en familj där hedern inte är ifrågasatt innebär många fördelar. Högt socialt anseende innebär större möjligheter till åtråvärda äktenskapspartners för barnen och därmed tryggare framtid för avkommor. Genom giftermål skapas även ekonomiska allianser och ökade affärsmöjligheter för den egna familjen. I samhällen som är uppbyggda kring heder, kan upprätthållande av en viss livsstil vara grunden för en persons identitet och självbild. Familjer som öppet upprätthåller hedern får normalt högre socialt anseende, vilket kan resultera i ökade ekonomiska fördelar för exempelvis egenföretagare eller de som bedriver handel. För personer med ursprung i en hederskultur som bosätter sig i väst kan det vara tryggare att grunda sin identitet på hedern än att försöka bygga sig ett rykte och socialt anseende på egendom, förmögenhet eller karriär. Invandrare med

---

⁴³ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 4.

⁴⁴ Johansson K, Hedersmord, Tusen år av hederskulturer, Awla, *Hedersmord och Islam*. s. 151 ff.

⁴⁵ Unni, Wikan, *En fråga om heder*, Stockholm 2004, s. 140 – 148, se även Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 8.

⁴⁶ Unni, Wikan, *En fråga om heder*, Stockholm 2004 s. 8, 10, 80 ff.

små karriärmöjligheter kan skapa en känsla av överlägsenhet genom att använda hedern som norm när han eller hon jämför sig själv gentemot främlingar som följer andra normer.⁴⁷

Att familjen öppet upprätthåller regler som ger hög status kan även innebära en högre hemgift eller högre brudpeng, vilket är en omständighet som ytterligare kan påverka en flickas liv innan ett äktenskap.⁴⁸

3.2.5 Hederns betydels för familjer som bor i väst

Av *Crimes of the Community, Honour-based violence in the UK*, framgår det att hedern kan få en ännu större betydelse än vad den hade i ursprungslandet när en familj bosätter sig i väst. Föräldrar som låter sina barn ta del av kulturen i det nya landet och assimileras, kan av den egna gruppen uppfattas som att de förrått sitt ursprung och sina förfäder.⁴⁹

Även om hedern är djupt rotad bland många minoritetsgrupper i Storbritannien, finns det tecken på att dess betydelse minskar bland vissa grupper. Traditionella värderingar har avtagit bland vissa invandrargrupper. Det handlar bland annat om aktiva åtgärder från regeringens sida, att vissa invandrare har varit omgivna av andra kulturer än sin egen samt kvinnors ökade ekonomiska oberoende och integrering på arbetsmarknaden samt tillgång till utbildning. Även äldre personer vars syn på heder ifrågasatts av en omgivning som tillhör en annan kultur än den egna, har lett till ändrad sin inställning.⁵⁰

3.3 Tvångsäktenskap

3.3.1 Inledning

Eftersom kulturella traditioner kring äktenskap ofta är invecklade, kan det vara svårt att peka ut en förklaring till varför föräldrar gifter bort sina barn. Generellt brukar det handla om att äktenskap ses som familjens gemensamma angelägenhet, där den enskilda individens eventuella önskemål får stå tillbaka till förmån för familjens och släktens intresse. Dessutom är det familjen och släkten som ska utse en blivande make. Äktenskap mot den egna viljan handlar ofta om kontroll av kvinnor och deras beteende.⁵¹

---

⁴⁷ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 5 ff.

⁴⁸ SOU 2012:35 s. 176 ff.

⁴⁹ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 6.

⁵⁰ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 119. ff.

⁵¹ SOU 2012:35 s. 189.

I en brittisk studie där bland annat tvångsäktenskap undersökts beskrivs det typiska fallet som en flicka eller kvinna mellan 16 och 24 år.⁵² Perioden innan ett tvångsäktenskap brukar flickor som ska giftas bort sluta skolan. För vissa kan rörelsefriheten bli så begränsad att de i det närmaste är att anse som frihetsberövade. De isoleras från omvärlden och utsätts för olika former av psykisk press och våld.⁵³ I samband med att själva vigseln börjar närma sig kan eventuellt våld som används för att få offret att acceptera äktenskapet intensifieras.⁵⁴ Trots önskan om fortsatta studier viker sig många för trycket från familjen och ingår det äktenskap som arrangerats åt dem, vilket med stor sannolikhet innebär slutet för deras fortsatta utbildning. Vidare är flickor i den här åldern väldigt oerfarna och har svårt att stå emot eventuella påtryckningar från föräldrarnas sida.⁵⁵

Eftersom traditionella värderingar tilltalar många, möts ett försök att gifta bort en dotter med en i ursprungslandet utvald person med sympatier från släkt och omgivning som tillhör samma folkgrupp. Detta beror inte på att de stödjer användandet av tvång utan för att de känner sympatier med föräldrar som försöker övertala ett upproriskt barn att inse sitt eget bästa. Utomstående känner för det mesta inte till vad som händer bakom hemmets stängda dörrar. De ser inte eventuellt våld eller misshandel som någon utsätts för. Därför brukar det oftast vara offret för ett påtvingat äktenskap, och inte de som utsätter någon för tvång, som skuldbeläggs av omgivningen.⁵⁶

Sett ur föräldrarnas perspektiv anser de inte att de tvingar sina barn till något negativt. Istället anser föräldrarna att deras mognad och livserfarenhet ger dem en bättre förståelse för barnens långsiktiga välmående än vad barnen själva gör. Föräldrarnas rätt att använda sin auktoritet för att ge sina barn en så bra start som möjligt i livet rättfärdigas bland annat med hänvisning till sed, traditionella mönster kring äktenskap inom den etniska gruppen och sunt förnuft. Om barnen skulle motsätta sig föräldrarna visar detta bara hur omogna de är.⁵⁷

Tvångsäktenskap ingås ofta under sommarlovet när familjen är på besök i ursprungslandet.⁵⁸ När skolplikten upphör ökar även risken för att flickor ska bli bortgifta. Detta anses hänga samman med att den kontroll som skolan tidigare har haft inte längre finns och ingen förväntar sig att flickorna ska återvända efter sommarlovet när skolplikten väl upphört. Trots att föräldrar inte alltid berättar för sina barn att de ska giftas bort i ursprungslandet kan vissa ana sig till vad som håller på att hända. Vissa flickor kan reagera genom att skolka, isolera sig och skada sig. En flicka

---

⁵² Khanum N, *Forced marriage, family cohesion and community engagement*, s.46.

⁵³ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 15 ff.

⁵⁴ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 15 ff.

⁵⁵ Khanum N, *Forced marriage, family cohesion and community engagement*, s. 46.

⁵⁶ Khanum N, *Forced marriage, family cohesion and community engagement*, s. 10.

⁵⁷ Khanum N, *Forced marriage, family cohesion and community engagement*, s. 8 ff.

⁵⁸ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5, s. 234.

som redan förlovat sig under tvång när familjen avser att resa till ursprungslandet, löper stor risk att giftas bort i det andra landet.⁵⁹

Om en flicka förts utomlands för att giftas bort är risken stor att hon utsätts för våld om hon motsätter sig äktenskapet. En av anledningarna är att hennes föräldrar kommer vara mindre bekymrade över de rättsvårdande myndigheterna i ursprungslandet, eftersom västerländska normer ofta inte gäller där. En flicka kan även bli lämnad utomlands om hon motsätter sig ett äktenskap, och bli utsatt för regelbunden misshandel tills hon går med på att gifta sig, vilket i vissa fall kan ta flera år. Slutligen brukar de flesta gå med på att gifta sig för att få återvända hem.⁶⁰

Det händer även att flickor förs utomlands genom att familjen medvetet uppger felaktigt syfte för resan, som exempelvis att man ska besöka en gammal mor- eller farförälder som är sjuk, eller att man ska delta på någon släktings bröllop. När familjen väl befinner sig i ursprungslandet avslöjas det verkliga syftet med resan. Ibland används inte tvång utan vissa föräldrar lovar sina barn attraktiva resmål, vackra smycken, fina kläder m.m. I utbyte övertalar de barnen att gifta sig. Eftersom de blivande makarna i en del fall inte träffas förrän i samband med vigseln, kan en flicka få missvisande information om den tilltänkte maken vad gäller ålder, sjukdom m.m. Bland annat kan hon få se gamla fotografier av honom eller av någon annan ung släkting.⁶¹ När flickan efter äktenskapet upptäcker att hon blivit lurad kan hennes besvikelse påverka parets relation redan från början. När mannen och hans familj sedan försöker få den unga och inte sällan frustrerade flickan att foga sig, finns det stor risk att de använder våld.⁶²

Vissa familjer anser att ett äktenskap inte är fullbordat förrän dottern blir gravid. Om hon inte lyckas bli gravid eller om hon vägrar ha sex med sin make, skadas familjens heder. Detta synsätt kan leda till att unga flickor pressas till att bli gravida. För att hon inte ska avbryta graviditeten kan familjen tvinga henne att stanna kvar utomlands tills hon har fött barnet. En nittonåring som bodde i Storbritannien men vars familj hade sina rötter i en hederskultur, blev bortlovad till en släkting i ursprungslandet. Hon rymde hemifrån för att hon inte ville gifta sig med den tilltänkta maken. Vad familjen gjorde istället, var att de lät hennes sextonåriga syster gifta sig med mannen. Systemen blev gravid och fadern lät henne inte återvända till Storbritannien förrän hon fött barnet.⁶³

---

⁵⁹ Polisens Handbok, hedersnormer och hedersrelaterat våld 2009, s. 31.

⁶⁰ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 16.

⁶¹ Khanum N, *Forced marriage, family cohesion and community engagement*, s.46.

⁶² Khanum N, *Forced marriage, family cohesion and community engagement*, s.47.

⁶³ Brandon & Hafez, *Crimes of the Community*, s. 21.

3.3.2 Olika anledningar till tvångsäktenskap

Ett tvångsäktenskap kan ske i preventivt syfte, alltså innan flickan eventuellt hinner kränka familjens heder. När en flicka börjar bli könsmogen ökar riskerna för att hon ska inleda en relation med någon och på så sätt kränka familjens heder, vilket skapar stora bekymmer för hennes föräldrar. För att bli av med oron över att hon ska kränka familjens heder, samt även utesluta riskerna därtill, vill man därför gifta bort henne på snabbast tänkbara sätt, även om det sker genom tvång.⁶⁴

Ett tvångsäktenskap kan även handla om att rätta till ett oönskat beteende hos en dotter som anses ha blivit för västerländsk. Föräldrarna försöker hitta en lämplig make i ursprungslandet med rätta värderingar som de hoppas ska få ordning på dotterns beteende.⁶⁵

Det finns även situationer där en far lovar bort sin nyfödda dotter till sin bästa väns son. Dottern kan inte göra sig fri från sin fars löfte när hon blir äldre, eftersom faderns löfte är bindande. Även alliansbildning med en åtråvärd familj som kan innebära ökad social status eller ekonomiska vinster för den egna familjen, kan leda till att man tvingar en dotter eller syster att gifta sig med en person från den andra familjen.⁶⁶

I vissa fall kan en flicka tvingas gifta sig med någon som kompensation, vid exempelvis en konflikt mellan två familjer. Konflikten kan lösas genom att den familj som anses stå i skuld lovar bort en eller flera flickor till den andra familjen. Detta innebär att en flicka tvingas gifta sig med en fiende till familjen, vilket anses vara en av de värsta mardrömmarna för flickorna.⁶⁷

3.3.3 Barns situation vid ett tvångsäktenskap

Barn som tvingas till äktenskap och barn som i allmänhet gifts bort riskerar att utsättas för brott om de inte fogar sig efter sin makes eller hans familjs vilja. Det är heller inte ovanligt att de anser att maken har rätt att slå sin hustru.⁶⁸ Eftersom det finns förväntningar på att äktenskap ska leda till sexuellt samliv och att få barn är risken för sexuella övergrepp stor. Det har visat sig att många av de flickor som tvingats in i ett äktenskap blir utnyttjade och far illa, bland annat från Stockholms stad finns det uppgifter

---

⁶⁴ Nätverket Män mot hedersförtryck, *Remissvar (SOU 2008: 41) Människohandel och barnäktenskap*, sid. 17

⁶⁵ Khanum N, *Forced marriage, family cohesion and community engagement*, s. 10.

⁶⁶ Nätverket Män mot hedersförtryck, *Remissvar (SOU 2008: 41) Människohandel och barnäktenskap*, sid. 17

⁶⁷ Nätverket Män mot hedersförtryck, *Remissvar (SOU 2008: 41) Människohandel och barnäktenskap*, sid. 18

⁶⁸ R. Jenson & R. Thornton, *Early Female Marriage in the Developing World*, Gender and Development, Vol. 11, nr 2.

om barn som utsatts för allvarliga övergrepp. Barn som växer upp i en tillvaro med vetskapen om att de en dag kommer giftas bort mot sin vilja mår inte bra. Oftast finns det överhuvudtaget inte några möjligheter att föra samtal om detta med föräldrarna eftersom det med största sannolikhet skulle leda till att de måste leva med dödshot under oöverskådlig tid. De utsatta barnen kan även ha upplevt att liknande hot har verkställts mot någon annan i samma situation. För myndigheter blir det ofta svårt att vidta några åtgärder eftersom barnen på grund av rädsla att drabbas av eventuella konsekvenser motsätter sig myndigheters försök att ta kontakt med deras föräldrar. Inför ett stundande tvångsäktenskap har det utsatta barnet att välja mellan att antingen ingå äktenskapet eller att bryta med familjen. Om barnet väljer att bryta med familjen är det oftast inte möjligt att återvända efter det. Efter ett sådant beslut måste barnet räkna med att samhället skyddar det och står för boende samt omsorg. En skillnad mellan de som drabbas av barn- och tvångsäktenskap och andra brottsoffer är att den första kategorin oftast inte kan förvänta sig något stöd från familjen om de avböjer ett arrangerat äktenskap.⁶⁹

Om en ung flicka gifts bort med en mycket äldre man kan jämställdheten i förhållandet redan från början bli ojämnt på grund av ålderskillnaden. Flickan riskerar även att på grund av sin låga ålder hamna i en svag position i förhållande till andra släktingar i den nya familjen.⁷⁰

---

⁶⁹ SOU 2008:41 s. 151 ff.

⁷⁰ SOU 2012: 35 s. 87.

4 Rättslig reglering kring äktenskap

4.1 Internationell reglering

Vad gäller rätten att ingå äktenskap står det i FN:s *allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna* i artikel 16.1 att ”Fullvuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning med avseende på ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. Män och kvinnor skall ha samma rättigheter i fråga om äktenskaps ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning.” I artikel 16.2 stadgas att ”Äktenskap får endast ingås med de blivande makarnas fria och fulla samtycke.” Vad som avses med fullvuxna män och kvinnor framgår inte av FN:s *allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna*. Vidare är rättigheterna inte juridiskt bindande för medlemsstaterna eftersom det är en allmän förklaring.

I syfte att avskaffa barn- och tvångsäktenskap utarbetades FN:s *konvention angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap*, vilken antogs 1962. Trots detta saknar konventionen en rekommenderad lägsta ålder vid ingående av äktenskap, istället förpliktas varje medlemsstat att ange en lägsta ålder för ingående av äktenskap i sin nationella lagstiftning.⁷¹ 1965 antog FN:s generalförsamling en *rekommendation angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap* vilken huvudsakligen innehåller samma principer som 1962 års konvention. Här anges dock att lägsta ålder för ingående av äktenskap ska vara 15 år.⁷²

Det har avsatts mycket resurser inom olika internationella organisationer för att kvinnors skydd mot våld och tvång ska förbättras. Vid flera tillfällen har det deklarerats att ”äktenskap ska grundas på parternas fria vilja och att tvångsäktenskap är oförenliga med grundläggande mänskliga rättigheter.”⁷³ 1979 antog FN *konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor*, där det i artikel 16.1 stadgas att kvinnor utan några inskränkningar själva ska få avgöra vem de önskar ingå äktenskap med. Ett äktenskap får endast ingås med fritt och fullt samtycke. Vidare ska konventionsstater garantera att kvinnor har lika rättigheter vid äktenskapsfrågor och andra familjerättsliga frågor. Av artikel 16.2 framgår det att förlovningar och vigslar med barn inte ska leda till rättslig verkan.⁷⁴

En konventionsstat ska se till att samtliga åtgärder som krävs för att säkerställa en lägsta ålder vid ingående av äktenskap genomförs, samt att det

⁷¹ Art 1 och 2 FN:s *konvention angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap*, 1969, se även Ds 2002:54, s. 63 och 64.

⁷² Ds 2002:54, s. 64.

⁷³ Ds 2002:54, s. 64.

⁷⁴ SÖ 1980:8 s. 11, se även Ungdomsstyrelsen. *Gift mot sin vilja* 2009:5, s. 10.

ska vara obligatoriskt med en officiell registrering av äktenskap. Konventionen ratificerades av Sverige 1980.⁷⁵ Även i FN:s *konvention om medborgerliga och politiska rättigheter* framgår det av artikel 23 att ”Inget äktenskap får ingås utan de blivande makarnas fria och fulla samtycke.”

Barnkonventionen som antogs av FN 1989 tydliggör att barn har egna rättigheter och att det är staternas skyldighet att se till att dessa förverkligas och respekteras.⁷⁶ Sverige var bland de första länderna som ratificerade Barnkonventionen 1990.⁷⁷ Sedan dess har den ratificerats av de flesta länderna i världen förutom USA och Somalia. Det innebär att Barnkonventionen i princip kan betraktas som ett universellt dokument.⁷⁸

4.1.1 Barnkonventionen

De främsta folkrättsliga rättskällorna på barnrättens område är Barnkonventionen och Europakonventionen.⁷⁹ Som ovan nämnts ratificerade Sverige Barnkonventionen 1990 och har därmed åtagit sig en internationell förpliktelse att följa konventionen.⁸⁰ Länder som anslutit sig till Barnkonventionen ska regelbundet rapportera till FN:s kommitté för barns rättigheter, barnrättskommittén, om vad som gjorts för att tillgodose barns rättigheter enligt Barnkonventionen. Rapporten ska lämnas in var femte år.⁸¹ Kommittén är sammansatt av ett antal experter som ska granska de framsteg som gjorts av konventionsstaterna,⁸² och lämna förslag till åtgärder samt allmänna rekommendationer till konventionsstater grundat på den information som inkommit.⁸³ Barnrättskommittén tar inte emot klagomål från enskilda.⁸⁴

I artikel 1 Barnkonventionen stadgas att personer under 18 år räknas som barn om det inte finns andra bestämmelser som barnet omfattas av som anger att barnet blir myndigt tidigare.

Äktenskap mellan barn regleras inte i Barnkonventionen men av artikel 24.3 framgår det att *konventionsstaterna ska vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder för att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa*. Tidiga äktenskap har av barnrättskommittén identifierats som en sådan skadlig sedvänja, eftersom äktenskap och graviditet i ung ålder kan innebära hälsorisker för flickor och dessutom ofta leder till att de får avbryta

---

⁷⁵ SÖ 1980:8

⁷⁶ Prop. 1989/90:107 s 19

⁷⁷ SÖ 1990:20

⁷⁸ <http://www.manskligarattigheter.se/sv/de-manskliga-rattigheterna/vilka-rattigheter-finns-det/barnets-rattigheter?searchstatisticsId=279>

⁷⁹ Schiratzki J, *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige* s. 22

⁸⁰ Prop. 1989/90 s. 27 ff, se även SÖ 1990:20

⁸¹ Art. 44 BK, se även SOU 1997/116 rubrik 2.4

⁸² Art. 43 BK

⁸³ Art. 45 BK

⁸⁴ <http://www.manskligarattigheter.se/sv/de-manskliga-rattigheterna/vilka-rattigheter-finns-det/barnets-rattigheter>

sin utbildning. I vissa länder anses gifta barn som vuxna, trots att de är under 18 år. Därmed går barnen miste om det skydd som konventionen erbjuder dem. Konventionsstaterna har därför uppmanats att införa 18 år som lägsta äktenskapsålder för både flickor och pojkar.⁸⁵

4.1.1.1 Barnets bästa

En av de grundläggande principerna i Barnkonventionen återfinns i artikel 3, vilken är principen om barnets bästa.⁸⁶ Någon närmare definition om vad som avses vara barnets bästa eller vem som är bäst lämpad att avgöra vad som är bra för barnet finns inte. Trots detta stadgas det att ”*barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga organ eller av privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ.*”⁸⁷ Den rådande uppfattningen bland jurister är att barnets bästa ska ses som ett öppet koncept och att en bedömning ska ske utifrån samtliga omständigheter i ett visst barns situation. Bland fördelarna av att det saknas en definition av vad som är att anse som barnets bästa nämns flexibilitet och anpassning till det enskilda barnets situation. En nackdel är att flexibilitet vid en rättslig bedömning kan innebära risk för att liknande fall avgöras olika och att förutsägbarhet försvåras.⁸⁸

Principen om barnets bästa har uteslutande använts som rättslig princip vid föräldratvister under lång tid. Användningsområdet har under senare tid kommit att utvidgas till att omfatta även ärenden utanför det civilrättsliga. Idag stadgas att barnets bästa bland annat ska beaktas vid avgörande om bistånd och vård enligt SoL och LVU, vid avgörande om uppehållstillstånd enligt utlänningslagen.⁸⁹

Man bör ha i åtanke att Barnkonventionen inte är inkorporerad i svensk rätt och saknar därmed status som svensk lag. Detta innebär att domstolar och förvaltningsmyndigheter i praktiken inte är bundna av Barnkonventionens bestämmelser. Barnrättskommittén har kritiserat Sverige för detta och rekommenderat att Barnkonventionen bör få ställning som svensk lag.⁹⁰

---

⁸⁵ Barnrättskommittés allmänna kommentar nr 4, art. 20, 2003.

⁸⁶ Schiratzki J, *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige* s. 53

⁸⁷ Art. 3 BK.

⁸⁸ Schiratzki J, *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige* s. 52 ff

⁸⁹ Schiratzki J, *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige* s. 34

⁹⁰ <http://unicef.se/barnkonventionen/sverige-far-kritik-av-fn>, se även Dir. 2013:35

4.1.2 Europakonventionen

4.1.2.1 Bakgrund

Kort efter andra världskriget bildades Europarådet. Man ville skapa ett samarbete mellan europeiska länder där grunden skulle utgöras av demokrati och rättsstatlighet. Den 5 maj 1949 undertecknades dess stadga av tio länder, däribland Sverige. Syftet var att förhindra att de övergrepp som skett mot enskilda individer under mellankrigstiden och andra världskriget skulle ske i framtiden. En viktig uppgift för medlemsstaterna blev att gemensamt främja respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Skyddet för de mänskliga rättigheterna kom därför att få hög prioritet.

Europarådets parlamentariska församling beslöt den 8 september 1949, att man skulle föreslå utarbetandet av en konvention som skulle innefatta effektiva garantier för den enskildes åtnjutande av mänskliga rättigheter. Konventionen skulle bygga på FN:s *allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna*. Den allmänna förklaringen var inte rättsligt förpliktande och saknade bestämmelser om internationell övervakning. I Europa ville man på det regionala planet ge kraft åt orden i den allmänna förklaringen, genom att skapa förpliktande regler för de deltagande staterna och anförtro åt gemensamma europeiska organ att övervaka staternas åtaganden. Europakonventionen undertecknades den 4 november 1950 i Rom och trädde ikraft den 3 september 1953, sedan den ratificerats av tio stater.⁹¹

4.1.2.2 Europakonventionens ställning

I artikel 1 Europakonventionen stadgas det att varje person som befinner sig inom en konventionsstats jurisdiktion ska garanteras de fri- och rättigheter som konventionen fastställer. Förpliktelsen är inte begränsad till statens egna medborgare eller till någon annan särskild personkategori. Av artikel 14 framgår att det inte får göras någon diskriminerande åtskillnad vad gäller skyddet. Dock avser förpliktelsen endast den som befinner sig under en stats jurisdiktion. Normalt sett anses en person som befinner sig på en viss stats territorium även befinna sig under den statens jurisdiktion.

Europakonventionen innehåller även regler om rätten att ingå äktenskap. Av artikel 12 framgår att *”giftasvuxna män och kvinnor har rätt att ingå äktenskap och bilda familj i enlighet med de nationella lagar som reglerar utövandet av denna rättighet.”* I artikel 8 stadgas att *”var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Denna rätt får inte inskränkas annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välbefinnande eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.”*

---

⁹¹ Danelius H, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s.17.

Till skillnad från Barnkonventionen är Europakonventionen inkorporerad i svensk rätt och konventionstexten gäller som svensk lag.⁹² Det innebär domstolar och myndigheter måste beakta konventionstexten. Europakonventionen har ett effektivare kontrollsystem än Barnkonventionen. Enskilda som anser att deras rättigheter kränkts av en stat, kan under vissa förutsättningar få sitt ärende prövat av den Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. Domstolen prövar om den nationella rätten är förenlig med Europakonventionen. Om en stat har erkänt domstolens kompetens är den skyldig att rätta sig efter dess beslut.⁹³

4.2 Svensk rätt

4.2.1 Inledning

Hur och vem som kan ingå äktenskap enligt svensk rätt regleras i Äktenskapsbalken.

I syfte att bland annat motverka och ge bättre skydd vid barn- och tvångsäktenskap genomfördes en del lagförändringar som trädde i kraft den 1 januari 2004.⁹⁴ Kraven för att någon skulle få ingå äktenskap före 18 års ålder skulle jämfört med tidigare vara högre. Vidare skulle utländska vigslar som ingåtts i strid med svenskt äktenskapshinder eller som ingåtts genom tvång inte erkännas.⁹⁵

Genom nya lagförslag har ytterligare åtgärder vidtagits i syfte att stärka skyddet mot barn- och tvångsäktenskap. Lagändringarna trädde ikraft den 1 juli 2014. Bland annat har dispensmöjligheterna från ålderskravet helt tagits bort och det är inte längre möjligt för någon under 18 år att ingå äktenskap.⁹⁶

I förarbetena angavs skälen bland annat vara att oavsett vilken anledning en underårig kan ha för att vilja ingå ett äktenskap, är denna av underordnad betydelse i förhållande till åldersgränsens skyddsbestämmelse. Vidare antogs det att barn i flera fall inte själva hade något intresse av att medges dispens från ålderskravet, utan var utsatt för påtryckningar av familjen. Det konstaterades att oavsett hur stränga krav på eventuella undantag som uppställs, kommer så länge det finns möjlighet för barn att ingå äktenskap, även finnas en risk för att de utsätts för påtryckningar att ansöka om dispens och pressas till att uppfylla kraven på de uppställda villkoren. Regeringen var väldigt tydlig på denna punkt och uppgav bland annat att ”*omgivningens krav på äktenskap aldrig ska vara ett skäl för någon, oavsett*

---

⁹² SFS 1994:1219.

⁹³ Danelius, H, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 34 ff.

⁹⁴ Prop. 2003/04:48.

⁹⁵ Prop. 2003/04:48 s. 13 ff och s. 24 ff.

⁹⁶ Prop. 2013/14:208 s. 22.

bakgrund, att ingå äktenskap.” Genom att vara tydlig med att det inte är möjligt att få dispens kan kraven och förväntningar på barnet antas avta eller förändras. Ett barns värde påverkas inte om föräldrarna är gifta eller sambo, vilket framhävs genom att möjligheterna till dispens har tagits bort. Det förväntas att slopandet av dispensmöjligheterna ska leda till att risken för påtvingad graviditet ska avta.⁹⁷

4.2.1 Hindersprövning

Innan ett par kan gifta sig, ska Skatteverket genomföra en prövning ifall det finns några hinder mot äktenskapet.⁹⁸ Ett hinder kan föreligga om en av parterna är under 18 år,⁹⁹ redan gift,¹⁰⁰ eller vid vissa kategorier av släktskap.¹⁰¹

Enligt svensk rätt var tidigare huvudregeln att hinderprövning skulle ske enligt nationalitetsprincipen, dvs. enligt det lands lag som den som ansökte om hinderprövning var medborgare i. Diskussioner fördes bland annat angående lämpligheten med att behandla svenska och utländska medborgare med hemvist i Sverige annorlunda vid hinderprövning.¹⁰² Syftet med äktenskapshindren var till för att skydda individer oberoende av var de hade sitt ursprung eller hemvist. Man ville tydliggöra att svenska myndigheter inte avsåg att medverka till äktenskap som gick emot grundläggande normer i vårt samhälle. Genom att utgå från svenska regler vid hinderprövning skulle det inte råda någon tvekan om att prövningsmyndigheten skulle betrakta de svenska äktenskapshindren som orubbliga.¹⁰³

Efter lagändringarna 2004 ska två personer som önskar ingå äktenskap inför svensk myndighet hinderprövas enligt svensk lag.¹⁰⁴ Som ovan nämnts är det Skatteverket som genomför hinderprövning och ansvarar för att äktenskap inte ingås i strid med ett äktenskapshinder. Detta sker genom att parternas personuppgifter kontrolleras mot folkbokföringens register. Om båda parter är folkbokförda i Sverige är sannolikheten stor att ett äktenskapshinder upptäcks.¹⁰⁵ Däremot kan det vara svårare att upptäcka ett äktenskapshinder när någon som inte är folkbokförd i Sverige ansöker om hinderprövning. Det finns dock möjlighet att lämna in intyg som utfärdats av utländsk myndighet och en kontroll liknande den som sker mot folkbokföringens register kan göras. För att en hinderprövning ska kunna genomföras krävs det att den sökande kan styrka sin identitet. Även om det

---

⁹⁷ Prop. 2013/14:208 s. 24.

⁹⁸ 3 kap. 1 § ÄktB

⁹⁹ 2 kap 1 § ÄktB

¹⁰⁰ 2 kap. 4 § ÄktB

¹⁰¹ 2 kap. 3 § ÄktB

¹⁰² Prop. 2003/04:48 s. 15.

¹⁰³ Prop. 2003/04:48 s. 17.

¹⁰⁴ 1 kap. 1 § IÄL.

¹⁰⁵ Ds 2002:54 s. 39.

inte går att kontrollera uppgifterna mot folkbokföringens register, kan åldern klargöras eftersom den sökande identifierat sig.¹⁰⁶

Om äktenskap ingås inför en svensk vigselförrättare utomlands kan svensk beskickning i främmande stat eller svenskt konsulat genomföra hindersprövningen. Detta gäller inte olönade konsulat som endast får genomföra en hindersprövning på regeringens uppdrag.¹⁰⁷ Vidare kan en hindersprövning som genomförts i ett nordiskt land åberopas i något av de andra nordiska länderna.¹⁰⁸ Beslut om hindersprövning går att överklaga.¹⁰⁹

För det fall att Skatteverket fattat ett felaktigt beslut vid hindersprövningen och detta inte överklagats, får vigselförrättaren inte genomföra en vigsel. En vigselförrättare kan bli ansvarig för tjänstefel om han eller hon trots ovan nämnda genomför en vigsel.¹¹⁰ Vad gäller själva äktenskapet kommer det att vara giltigt och kan endast upplösas genom äktenskapsskillnad.¹¹¹

4.2.2 Vigsel

Om en vigsel ska anses giltig krävs att de som ska ingå äktenskap samtidigt närvarar vid själva vigseln, att de uttryckligen lämnat sitt samtycke till vigseln och att vigselförrättaren förklara att parterna är makar. Därutöver krävs det att vigselförrättaren är behörig att förrätta vigslar.¹¹² Om det brister i någon av de uppräknade förutsättningarna blir följderna att förrättningen är ogiltig som vigsel.¹¹³ Andra fel och brister i förrättningen eller förfarandet än de ovan angivna leder inte till ogiltighet.¹¹⁴ Det saknar betydelse om hindersprövning försumrats eller om vittnen inte närvarat vid vigseln. Så länge de ovan beskrivna föreskrifterna följs blir vigseln inte ogiltig och kan endast upplösas genom äktenskapsskillnad.¹¹⁵

Av kravet på samtidig närvaro framgår det att svensk rätt inte medger att parterna företräds av ombud vid vigseln. Samtycket ska vara frivilligt och får inte förenas med några villkor eller förbehåll.¹¹⁶ Vigselförrättaren har en skyldighet att förvissa sig om att en hindersprövning har genomförts och kontrollera resultatet innan en eventuell vigsel förrättas. Detta sker normalt

---

¹⁰⁶ Ds 2002:54 s. 39ff.

¹⁰⁷ Se 3 § Förordning om hindersprövning för vigsel inför svensk vigselförrättare utomlands (2009:264)

¹⁰⁸ Se 2 § Förordning om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (1931:429)

¹⁰⁹ Se 4 § 15 kap. ÄB.

¹¹⁰ 20:1 BrB.

¹¹¹ SOU 2008:41 s.179.

¹¹² 4 kap. 2 § 1st ÄktB.

¹¹³ 4 kap. 2 § 2st ÄktB.

¹¹⁴ Ds 2002:54 s. 29.

¹¹⁵ Tottie, Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m., 2010, s. 69 ff.

¹¹⁶ Agell i Festskrift till Gösta Walin 2002 s. 31 f.

genom en kontroll av det intyg som paret erhållit från Skatteverket gällande hindersprövningen.¹¹⁷

Vanligtvis ska vigselförrättaren kunna räkna med att uppgifterna i intyget är korrekta, men ska även själv bedöma att det inte föreligger något äktenskapshinder. Om vigselförrättaren upptäcker att Skatteverket förbisett något äktenskapshinder ska en vigsel inte genomföras. Vidare har en vigselförrättare inte rätt att ignorera bedömningar om äktenskapshinder. Det åvilar vigselförrättaren att pröva de omständigheter som inte genomförs vid en hindersprövning, som exempelvis att någon inte har agerat under tvång. För att säkerställa att båda parter medverkar vid vigseln är det viktigt att vigselförrättaren kontrollerar identiteten vid förrättningen.¹¹⁸

Vigselförrättaren ska genast underrätta Skatteverket om en förrättad vigsel, som därefter ändrar uppgifterna i folkbokföringens register. Eftersom endast giltiga vigslar registreras måste Skatteverket se till att vigselförrättaren varit behörig. Om vigselförrättaren saknade behörighet blir vigseln inte att anse som giltig, och underrättelsen leder inte till någon ändring i folkbokföringens register.¹¹⁹

Skatteverket ska vid underrättelsen undersöka om det genomförts en hindersprövning före vigseln och att det inte framkommit något äktenskapshinder. Om en hindersprövning inte har genomförts, eller om en vigsel har genomförts i strid med ett äktenskapshinder, har Skatteverket en skyldighet att underrätta de som ansvarar för vigselförrättarens behörighet.¹²⁰

Rör det sig om fall som avses i 5 kap. 5 § 1st ÄktB (omedelbar äktenskapsskillnad), ska även allmän åklagare underrättas. Själva vigseln blir i dessa situationer inte ogiltig, men behörigheten för en vigselförrättare som missköter sitt uppdrag ska återkallas.¹²¹ Det kan även bli aktuellt med straffansvar för en vigselförrättare som åsidosätter sina uppgifter.¹²² En vigselförrättare ägnar sig åt myndighetsutövning som får rättsliga följder. Det är därför viktigt att vigselförrättaren följer svensk lag.¹²³ Även för någon som inte är förordnad vigselförrättare men leder en bröllopsceremoni och låter parterna tro att det rör sig om myndighetsutövning, kan bli straffrättsligt ansvarig.¹²⁴

Att genomföra en religiös ceremoni där två personers samlevnad välsignas är inte förbjudet. Dock finns det anledning för den som anordnar en sådan ceremoni att vara tydlig och klagöra att förfarandet inte har några rättsliga

---

¹¹⁷ Ds 2002:54 s. 40.

¹¹⁸ Ds 2002:54 s. 41.

¹¹⁹ 4 kap. 8 § ÄktB och Ds 2002:54 s. 41.

¹²⁰ 4 kap. 8 § 2st ÄktB.

¹²¹ 4 kap. 4 § 3st ÄktB, se även Prop. 2008/09:80 s. 29.

¹²² Se 20 kap. 1 § BrB.

¹²³ Ds 2002:54 s. 45.

¹²⁴ 17 kap. 15 § BrB, och Ds 2002:54 s. 45.

verkningar. Det har hänt att dokument som utfärdats i samband med en religiös ceremoni har åberopats som vigselbevis när det inte tydligt framgått att förfarandet inte har några rättsliga verkningar.¹²⁵

4.3 Vigslar ingånga utomlands enligt utländsk lag

4.3.1 Inledning

Bestämmelser om erkännande av vigslar som ingåtts enligt utländsk lag regleras i lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, (IÄL). Där stadgas bland annat att ett utländskt äktenskap ska erkännas i Sverige om det anses giltigt i den stat där det ingicks.¹²⁶

För att motverka barnäktenskap och andra äktenskap som ingåtts i strid med svenska äktenskapshinder infördes 2004 en helt ny bestämmelse, 1 kap. 8 a § IÄL.¹²⁷ Av första stycket första punkten, framgår det att utländska äktenskap inte ska erkännas i Sverige om det vid vigselns ingående förelåg äktenskapshinder enligt svenska regler och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist här. Av första stycket andra punkten framgår det att utländska äktenskap där det gjorts sannolikt att de ingåtts under tvång inte ska erkännas i Sverige. För underkännande av ett tvångsäktenskap uppställs inte några krav på anknytning till Sverige vid äktenskapets ingående. Enligt bestämmelsens andra stycke finns det möjlighet att göra undantag och erkänna ett äktenskap om det i det enskilda fallet föreligger särskilda skäl.¹²⁸

Genom lagändringen som trädde ikraft den 1 juli 2014, har bestämmelsen utökats med ytterligare en punkt. Den tar sikte på fullmaktsäktenskap. Dessa erkänns inte längre i Sverige, om minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist här vid vigselns ingående. Även undantagsreglerna har ändrats. Istället för särskilda skäl krävs det numera synnerliga skäl för att göra ett undantag från huvudregeln, vilket är en skärpning jämfört med tidigare.¹²⁹

4.3.2 Bakgrund

Tidigare tog svensk rätt sikte på formkraven när det gällde erkännande av utländska äktenskap. Inställningen var relativt generös och det saknades uttryckliga regler om de materiella förutsättningarna för att ett äktenskap

---

¹²⁵ SOU 2012:35 s. 263 ff.

¹²⁶ 1 kap. 7 § IÄL

¹²⁷ Prop. 2003/04:48 s. 9 och 43.

¹²⁸ Prop. 2003/04:48 s. 55 ff.

¹²⁹ Prop. 2013/14:208 s. 12.

skulle erkännas i Sverige. För någon som hade stark anknytning både till Sverige och ett annat land, var det mycket enkelt att kringgå de svenska äktenskapshindren genom att gifta sig i det andra landet och sedan få äktenskapet erkänt i Sverige.¹³⁰

Genom lagändringarna som trädde ikraft 2004, ville man bland annat förhindra de fall där någon agerat för att undvika äktenskapshinder enligt svensk lag, samt stärka skyddet mot barn- och tvångsäktenskap.¹³¹

Det ansågs inte tillräckligt effektivt att endast använda sig av ordre public förbehållet för att motverka kringgående av svensk lag vad gäller ålderskravet, eftersom det tog sikte på sådant som uppenbart ansågs strida mot den svenska rättsordningen. Att ha en bestämmelse där vissa utländska äktenskap inte erkänns är att slå vakt om de intressen som de svenska äktenskapshindren är avsedda att skydda. Det grundläggande syftet med att inte erkänna utländska barnäktenskap förklarades vara att skydda barn mot för tidiga äktenskap. Det förväntades att bestämmelsen skulle få en preventiv effekt.¹³²

Vad gäller utländska äktenskap menade regeringen att formerna i andra länder inte alltid garanterade frivilligheten på samma sätt som svensk rätt. Beviskraven för ett nekat erkännande borde inte vara alltför höga. Att någon gjort *sannolikt* att ett äktenskap ingåtts genom tvång skulle vara tillräckligt. Slutligen uppgav man att beviskraven borde framgå av lagtext för att inte försvåra tillämpningen.¹³³

Av förarbetena framgår det även att tillämpningen ska vara restriktiv och att ett enkelt påstående om tvång inte skulle kunna läggas till grund för en bedömning om det förekommit tvång. Det skulle i praktiken göras sannolikt att det rörde sig om sådant våld eller hot som avses i 4 kap. 4 § brottsbalken. Det konstaterades att det även kunde finnas andra situationer där tvånget var så allvarligt att ett äktenskap inte borde erkännas. Om en förundersökning inletts och det lämnats detaljerade uppgifter kring omständigheterna i ärendet kunde detta utgöra tillräcklig grund för bedömningen, vilket i praktiken borde vara de fall där en utredning redan initierats vid en myndighet. Bestämmelsen är inte avsedd att användas i de fall där påtryckningarna varit av lägre intensitet och den enskilda rent faktiskt haft möjlighet att tacka nej. Detta kan vara fallet när någon ingått ett äktenskap för att inte väcka familjens missnöje eller gå miste om någon förmån.¹³⁴

Riksskatteverket såg en fara i att Skattemyndigheten (nuvarande Skatteverket) vid tillämpningen av regeln riskerade att hamna i situationer där de skulle få göra komplicerade bedömningar som egentligen hör hemma

---

¹³⁰ Prop. 2003/04:48 s. 24 ff.

¹³¹ Prop. 2003/04:48 s. 29.

¹³² Prop. 2003/04:48 s. 25 ff.

¹³³ Prop. 2003/04:48 s. 32.

¹³⁴ Prop. 2003/04:48 s. 55 ff.

i en domstol, till exempel om någon gjort sig skyldig till en straffbar handling.¹³⁵ Det ifrågasattes inte att förslaget ställde krav på den som hade att bedöma ifall ett utländskt äktenskap skulle erkännas. Man borde dock inte gå till överdrift. Det var inte fråga om att ålägga Skattemyndigheten någon ny typ av uppgift i form av djupgående utredningsansvar. När det rör sig om tvång brister det i förutsättningar som vanligtvis inte är synliga utåt. Därför krävs det att tvången påtalas för att frågan om nekande ska aktualiseras. Avsikten var inte att Skattemyndigheten skulle utreda om det förekommit tvång i samband med vigseln, utan frågan skulle bedömas utifrån tillgängliga uppgifter om den väcktes.¹³⁶

*”Folkbokföringsmyndighetens rutinmässiga bedömning tar endast sikte på registreringen och är inte bindande för hur frågan om erkännande ska bedömas i andra sammanhang. Det finns normalt ingen anledning för folkbokföringsmyndigheten att gå in på en närmare bedömning av om äktenskapet ingåtts under tvång. Om inget talar emot det är utgångspunkten givetvis att ett äktenskap har ingåtts av parternas fria vilja. Det bör alltså inte utan särskild anledning efterfrågas vilken inställning en make har i frågan.”*¹³⁷

Det innebär att om den enskilde själv inte uppger att han eller hon utomlands har blivit tvingad att ingå äktenskap och gjort en anmälan om detta till polis och socialtjänst, har en enskild tjänsteman vid Skatteverket mycket små möjligheter att inte erkänna vigseln i Sverige. De är väldigt få unga personer som för myndigheter har uppgett att varit utsatta för tvång i samband med ett äktenskap.¹³⁸

Vidare konstaterades det att vissa länder accepterade äktenskap genom ombud. Att ett äktenskap ingåtts via ombud innebar inte att det därmed ingåtts genom tvång. Det kunde dock vara så att ombudet fick sina instruktioner av andra än den som företrädde och att bestämmelserna i vigsellandet inte gav den som skulle ingå äktenskapet någon rätt att bestämma om detta. Ett äktenskap som under dessa omständigheter ingåtts mot den enskildes vilja, kunde medföra att det bakomliggande tvånget skulle anses vara så allvarligt att äktenskapet därmed inte skulle erkännas.¹³⁹

4.3.3 Ordre public

Oavsett vilka krav som ställs vid erkännande av utländska äktenskap är en allmän förutsättning att det *”inte får vara uppenbart oförenligt med*

---

¹³⁵ Prop. 2003/04:48 s. 31.

¹³⁶ Prop. 2003/04:48 s. 31.

¹³⁷ Prop. 2003/04:48 s. 55.

¹³⁸ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5, s. 262.

¹³⁹ Prop. 2003/04:48 s. 55 ff.

*grunderna för den svenska rättsordningen, det så kallade ordre public förbehållet.*¹⁴⁰

I 7 kap. 4 § IÄL stadgas det att en ”*bestämmelse i främmande lag eller beslut som meddelats av myndighet i främmande stat får ej tillämpas, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen.*” Någon närmare precisering om vad som utgör grunderna för svensk rättsordning finns inte angivet i lagtexten, dock följer det av sakens natur att det ska vara fråga om värderingar i grundläggande frågor av större vikt. Av uppenbarhetskravet följer att den konstaterade avvikelserna ska vara av väsentlig art.¹⁴¹

Detta innebär att ordre public förbehållet används restriktivt och någon egentlig rättspraxis har inte utvecklats på området. Enligt förarbetena kan ordre public förbehållet bland annat tillämpas då någon mycket ung ingått ett äktenskap.¹⁴²

Kammarrätten i Jönköping har i ett ärende underkänt ett utomlands ingånget äktenskap där kom fram att maken var 14 år vid vigselns ingående. Äktenskapet ansågs vara ett sådant barnäktenskap som vid sin tillkomst normalt inte accepteras av svensk rätt. Parterna saknade anknytning till Sverige när det ingicks och det hade gått mer än tio år sedan de gifte sig. De hade även tre gemensamma barn. Vid bedömningen vägdes dessa omständigheter mot skyddsaspekterna av de svenska reglerna, vilka är att skydda barn mot för tidiga äktenskap. Med hänvisning till ordre public förbehållet kom kammarrätten fram till att äktenskapet var uppenbart oförenligt med grunderna för svensk rättsordning och beslutade att det inte skulle erkännas i Sverige.¹⁴³

4.3.4 Undantagsregler

Av 1 kap. 8 a § IÄL andra stycket framgår det att undantag kan göras om det finns synnerliga (i tidigare lydelse särskilda) skäl att erkänna ett utländskt äktenskap.

Bestämmelsen infördes för att undvika orimliga resultat i vissa enskilda fall. Frågor som skulle kunna bli aktuella vid en prövning av om det föreligger undantag är om parterna har svag anknytning till Sverige, att vigseln ägt rum lång tid innan frågan om erkännande aktualiserats, samt om parterna accepterat äktenskapet och det kan antas att ett nekat erkännande kan leda till att parterna drabbas av allvarligt negativa konsekvenser. En annan situation där behov av undantag från huvudregeln kunde föreligga var om dispens från äktenskapshinder hade kunnat medges enligt svensk rätt men

---

¹⁴⁰ Prop. 2003/04:48 s. 25.

¹⁴¹ Ds 2002:54 s. 32 ff.

¹⁴² Prop. 2003/04:48 s. 25.

¹⁴³ KamR 934-08

att detta inte prövats. Ytterligare en situation är när två personer ingått äktenskap under tiden en av makarna fortfarande var gift och det tidigare äktenskapet därefter upplöst. Det skulle framstå som orimligt att inte erkänna det senare äktenskapet.¹⁴⁴ Innan lagändringen som trädde ikraft den 1 juli 2014, ansågs fall där parterna hade gemensamma barn vara sådana att ett äktenskap som annars inte skulle accepteras, i vissa situationer borde erkännas av hänsyn till barnen. Sedan den 1 juli 2014 utgör gemensamma barn inte längre grund för undantag.¹⁴⁵

Om en minderårig har ingått äktenskap och senare uppnår en ålder då äktenskap är tillåtet är detta inte en omständighet som innebär att äktenskapet bör erkännas. Skyddet mot barnäktenskap skulle i sådana fall inte få avsedd effekt. Personer under 18 år saknar normalt den mognad som krävs för ett äktenskap. Skulle ett äktenskap som ingåtts då en person var barn erkännas endast på den grunden att han eller hon numera fyllt 18 år, berövas den unge möjligheten att som vuxen avgöra om han eller hon vill gifta sig. Ett sådant tillvägagångssätt skulle innebära att man indirekt erkänner barnäktenskap, underårighet vid vigsel är enligt förarbetena är en brist som oavsett stigande ålder inte går att läka.¹⁴⁶

Möjligheterna att erkänna utländska barn- och tvångsäktenskap samt fullmaktsäktenskap har skärpts genom den lagändring som trädde ikraft den 1 juli 2014. Syftet med undantagsreglerna var att det skulle råda en mycket restriktiv syn vid erkännande av barn- och tvångsäktenskap. Eftersom undantagsreglerna inte fått avsedd effekt ville regeringen tydliggöra denna restriktivitet, därför genomfördes en ändring från *särskilda skäl* till *synnerliga skäl*. Regeringen ville understryka att det endast i de fall där ett nekat erkännande kan leda till allvarliga konsekvenser för parterna, eller om det annars skulle framstå som orimligt, kan bli aktuellt med ett undantag.¹⁴⁷

4.3.5 Barnäktenskap

Som ovan nämnts var reglerna om erkännande av utländska vigslar före 2004 generöst utformade. Om det förelåg ett äktenskapshinder enligt svensk rätt kunde dessa enkelt kringgåas av någon som hade anknytning till annat land genom att äktenskapet ingicks där. Sedan kunde man få äktenskapet erkänt i Sverige.¹⁴⁸

För att bland annat motverka detta och skydda barn mot äktenskap infördes 1 kap. 8 a§ IÅL.¹⁴⁹ Enligt huvudregeln skulle barnäktenskap inte erkännas om en av parterna hade anknytning till Sverige vid tillfället för vigselns ingående. Den främsta anledningen till att motverka barnäktenskap, är att

---

¹⁴⁴ Prop. 2003/04:48 s. 56.

¹⁴⁵ Prop. 2013/14:208 s. 28 ff.

¹⁴⁶ Prop. 2003/04:48 s. 32.

¹⁴⁷ Prop. 2013/14:208 s. 26 ff.

¹⁴⁸ Prop. 2003/04:48 s. 24 ff.

¹⁴⁹ Prop. 2003/04:48 s. 9

personer under 18 år inte anses tillräckligt mogna för att kunna ta ställning till ett så livsavgörande beslut som ett äktenskap rent faktiskt innebär. Av förarbetena framgår det att bestämmelsen i vissa fall ansågs kunna leda till orimliga följder, om det inte fanns möjlighet att göra undantag. Ett eventuellt äktenskapshinder enligt svensk rätt kan ha ändrats vid tidpunkten då en ansökan om ett erkännande görs. Gemensamma barn ansågs vara ett sådant skäl, där undantag från huvudregeln skulle kunna medges. Barn som ingick äktenskap och senare blev myndiga ansågs däremot inte vara en sådan situation där det fanns särskilda skäl att göra undantag från huvudregeln eftersom det hade lett till att bestämmelsens syfte att motverka barnäktenskap skulle gå förlorad. Om ett barnäktenskap erkändes endast för att personen fyllt 18 år ges vederbörande inte möjlighet att som vuxen ta ställning till äktenskapet. Det skulle med andra ord fortfarande vara ett barnäktenskap trots att personen blivit vuxen.¹⁵⁰

Att gemensamma barn skulle kunna utgöra en grund för undantag från huvudregeln ifrågasattes och kritiserades av Lagrådet. Bestämmelsen befarades kunna leda till att barn pressades till graviditet, så att villkoren för särskilda skäl skulle bli uppfyllda. En annan aspekt av att gemensamma barn skulle utgöra särskilda skäl för undantag var att man i sådana fall skulle beakta andra omständigheter än sådant som hade med parterna att göra, vilket skulle motarbeta själva syftet att skydda barn mot äktenskap. Regeringen delade inte dessa farhågor och ansåg att huvudregeln om att barnäktenskap inte skulle erkännas skulle motverka detta.¹⁵¹

Tyvärr har det visat sig att det inte är ovanligt att unga flickor söker hjälp just för att de pressas till att bli gravida. Även Migrationsverket har i sitt arbete märkt av att antalet flickor som har barn eller är gravida har ökat i anknytningsärenden.¹⁵²

Eftersom dispensmöjligheterna att ingå äktenskap för personer under 18 år helt tagits bort, förordade vissa remissinstanser en motsvarande bestämmelse att inte erkänna utländska barnäktenskap, om det finns svensk anknytning. Regeringen ansåg dock att en undantagsregel borde finnas kvar eftersom det även i framtiden kunde uppstå undantagsfall då ett barnäktenskap borde erkännas. Dessutom menade man att när dispens från ålderskravet tas bort, kommer det inte längre vara möjligt att erkänna ett barnäktenskap på denna grund. I förarbetena understryker regeringen att det endast i de fall då det skulle innebära allvarliga konsekvenser för paret eller i annat skulle framstå som orimligt, kan bli aktuellt att frångå huvudregeln.¹⁵³

I den nya propositionen diskuterades det huruvida gemensamma barn skulle kunna utgöra grund för undantag. Det ansågs inte klart att undantag från

---

¹⁵⁰ Prop. 2003/04:48 s. 32.

¹⁵¹ Prop. 2003/04:48 s. 33.

¹⁵² Prop. 2013/14:208 s. 28.

¹⁵³ Prop. 2013/14:208 s. 26 ff.

huvudregeln var förenligt med principen om barnets bästa, i synnerhet när det ställdes mot intresset av att skydda barn mot tidiga äktenskap och oönskad graviditet. Att ett utländskt äktenskap inte erkänns i Sverige kan innebära att barnets föräldrar bedöms som sambor. Familjen splittras inte på grund av att ett äktenskap inte erkänns. För det fall att en av parterna bor utomlands och vill bosätta sig i Sverige innebär ett nekande att uppehållstillstånd inte kan beviljas enligt reglerna för makar. Dock finns det möjlighet att bevilja uppehållstillstånd enligt reglerna för de som har för avsikt att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande om förhållandet bedöms vara seriöst. Enligt svenska regler påverkas inte skyddet för parets gemensamma barn av om föräldrarna anses vara gifta eller inte. Därför ansågs det att en bedömning om ett äktenskap ska erkännas, inte borde göras enbart på denna grund. Genom att på detta sätt ta hänsyn till gemensamma barn gjorde man inte annat än att ”upprätthålla otidsenliga normer” som skiljer på barn födda inom eller utom äktenskapet.¹⁵⁴

4.3.6 Tvångsäktenskap

Bestämmelsen om att inte erkänna utländska äktenskap om det gjorts sannolikt att det ingåtts genom tvång återfinns i IÄL.¹⁵⁵ Regeln gäller även om parterna inte hade anknytning till Sverige vid äktenskapets ingående.¹⁵⁶ Det har förts diskussioner om inte erkännandeförbudet borde utvidgas så att även andra fall av påtryckningar än brottsligt tvång skulle omfattas.¹⁵⁷

I utredning *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap*¹⁵⁸ anfördes det att skyddet hade förstärkas om äktenskap där även annat tvång förekommit vägrades erkännande. Det handlade inte om att utländska äktenskap skulle underkännas för vad som helst utan att påtryckningarna skulle vara ”otillbörliga” eller möjligtvis ”uppenbart otillbörliga”. Enligt dagens sätt att tillämpa begreppet faller i princip alla ”uppenbart otillbörliga påtryckningar” under det som avses med tvång enligt IÄL. Skulle kravet sänkas så att det även omfattar ”enbart otillbörligt” tvång skulle detta leda till fler underkända äktenskap. Det som i sammanhanget avses med ”otillbörliga påtryckningar” är exempelvis sådana fall då familjen tydligt förklarar för någon att han eller hon ”inte längre är välkommen hem” om äktenskapet inte genomförs. Det ansågs att en utvidgning av ”erkännandeförbudet” hade tydliggjort principen att äktenskap endast får ingås med fritt och fullt samtycke.¹⁵⁹

Utredningen såg även en fara med en utvidgad bestämmelse. Bland annat kunde den bli svårare att tillämpa för myndigheterna eftersom det mer sällan skulle finnas en polisanmälan eller liknande att utgå ifrån. Ett annat problem

¹⁵⁴ Prop. 2013/14:208 s. 28 ff.

¹⁵⁵ 1 kap. 8 a § första stycket 2 IÄL.

¹⁵⁶ Prop. 2003/04:48 s. 55.

¹⁵⁷ SOU 2012:35 s. 238.

¹⁵⁸ SOU 2012:35

¹⁵⁹ SOU 2012:35 s. 239.

var att tillämpningsområdet vid en utvidgning förväntades bli mer svåröverskådligt. Att ha en alltför vid bestämelse som underkänner äktenskap i förhållande till eventuella påtryckningar kunde enligt utredningen skapa en rättslig osäkerhet vad gäller människors civilstånd, vilket mot bakgrund av de rättsverkningar som ett äktenskap för med sig kan skapa problem. Om det fanns barn i förhållandet kunde osäkerheten även omfatta dem. Eftersom det i princip inte finns någon tidsgräns för när ett tvång kan återopas för ogiltighet, såg man en fara i att en part alltför enkelt skulle kunna riva upp ett långvarigt äktenskap. Man ansåg även att hänsyn måste tas till att det i vissa länder är vanligt att de som skulle ingå äktenskap, särskilt kvinnor, inte hade så mycket att säga till om. En utvidgning skulle kunna leda till att en stor del av äktenskapen i dessa länder skulle underkännas, vilket ansåg vara alltför omfattande i förhållande till syftet med regeln. Vid en sammantagen bedömning ansåg utredningen att bestämmelsen gav uttryck för en lämplig avvägning mellan å ena sidan betydelsen av att kunna vägra ett erkännande där det förekommit oacceptabla påtryckningar samt att man i huvudsak godkände äktenskap som ingåtts utomlands enligt utländska regler.¹⁶⁰

4.3.7 Äktenskap genom ombud

Fullmaktsäktenskap är inte tillåtna enligt svensk rätt eftersom det krävs att båda parterna närvarar vid själva vigseln.¹⁶¹ Ett fullmaktsäktenskap som ingåtts utomlands har länge kunnat erkännas i Sverige om kraven för giltighet var uppfyllda till formen enligt lagen i det land där äktenskapet ingåtts.¹⁶²

Av den statistik som Skatteverket fört på uppdrag av regeringen mellan den 1 september 2010 till den 31 augusti 2011 framgick det att 27 fullmaktsäktenskap uppmärksammades och att alla registrerades i folkbokföringen. Eftersom ett fullmaktsäktenskap som regel inte kan utläsas av en vigselhandling hade Skatteverket svårt att upptäcka dessa, vilket innebar att mörkertalet kunde vara stort.¹⁶³ Det är även svårt att utreda den fria viljan i samband med erkännande av ett fullmaktsäktenskap.¹⁶⁴

Förfarandet kring fullmaktsäktenskap är sådant att de verkliga möjligheterna till samtycke kan ifrågasättas. En stor del av den kritik som riktats mot fullmaktsäktenskap har handlat om just riskerna för tvång. Ett annat problem med fullmaktsäktenskap är att en person kan ingå ett äktenskap utan att ens känna till det. Det befaras att människor varje år utsätts för

---

¹⁶⁰ SOU 2012:35 s. 239 ff.

¹⁶¹ 4 kap. 2 § ÄktB.

¹⁶² Regeringens skrivelse 2009/10:229, s. 19

¹⁶³ Delrapport från Skatteverket, dnr 131-512213-10/113, *Skatteverkets uppdrag att föra viss statistik som ett led i regeringens handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja* (IJ2010/1155/UF) s. 4.

¹⁶⁴ Skr. 2009/10:229 s. 14.

tvångsäktenskap via ombud. För att motverka detta ville regeringen därför skärpa möjligheterna att erkänna fullmaktsäktenskap.¹⁶⁵

Sedan den 1 juli 2014 erkänns inte längre fullmaktsäktenskap i Sverige, om minst en av parterna är svensk medborgare, eller har sin hemvist här vid vigselns ingående och det inte föreligger *synnerliga skäl* för erkännande.¹⁶⁶ Att äktenskapet ingåtts frivilligt bör inte utgöra skäl för erkännande. I förarbetena betonar regeringen att ett påstående om att ett äktenskap ingåtts frivilligt bör betraktas med skepsis eftersom en stor del av de som tvingats ingå äktenskap inför svenska myndigheter kommer uppge att det ingåtts av fri vilja. Några skäl att ändra på Skatteverkets hantering vid registrering av utländska äktenskap ansågs inte föreligga. Om det kommer fram att det rör sig om ett fullmaktsäktenskap är utgångspunkten att det inte ska erkännas. Eftersom frivillighet i sig inte bör utgöra skäl för erkännande saknas det därför anledning för Skatteverket att utreda denna.¹⁶⁷

För att erkänna ett fullmaktsäktenskap där en av parterna vid vigselns ingående är svensk medborgare eller har sin hemvist i Sverige bör på samma sätt som vid barn- och tvångsäktenskap restriktivitet iakttas. Det kan förekomma enstaka fall där starka eller ömmande omständigheter kan aktualisera ett erkännande, exempel som nämns är ett förhållande där två vuxna personer allvarligt och långvarigt hindrats ingå äktenskap genom samtidig närvaro.¹⁶⁸

4.3.8 Utländska vigslar som erkänns i Sverige

Genom att erkänna ett utländskt äktenskap i Sverige, erkänns även de rättsliga följder som ett äktenskap innebär. Äktenskap som inte erkänns i Sverige saknar rättsverkningar här. Det innebär att ett par som anses gifta i ett eller flera andra länder kan betraktas som ogifta i Sverige.¹⁶⁹

Sedan den 1 juli 2014 krävs det *synnerliga skäl* för att göra undantag från huvudregeln, att inte erkänna vissa utländska vigslar. Vidare utgör gemensamma barn i sig inte längre skäl för avsteg från huvudregeln vid barnäktenskap. Utgångspunkten vid fullmaktsäktenskap är att de numera inte ska erkännas. Den fria viljan saknar betydelse för dessa äktenskap och ska därför inte utredas.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att de vigslar där det av handlingarna framgår att det rör sig om ett barnäktenskap eller ett fullmaktsäktenskap, inte kommer erkännas i Sverige, om det inte framkommer att det finns synnerliga skäl att frångå huvudregeln och erkänna vigseln. Övriga vigslar, det vill säga vigslar där handlingarna är i

---

¹⁶⁵ Prop. 2013/14:208 s. 33 ff.

¹⁶⁶ Prop. 2013/14:208 s. 12.

¹⁶⁷ Prop. 2013/14:208 s. 36.

¹⁶⁸ Prop. 2013/14:208 s. 35 ff.

¹⁶⁹ Prop. 2013/14:208 s. 25

ordning, men där det finns ett bakomliggande tvång som inte går att upptäcka, kommer med största sannolikhet även fortsättningsvis att erkännas.

4.4 Äktenskapsskillnad

Förutom att vissa skilsmässor måste föregås av en betänketid uppställer svensk rätt inte några krav för äktenskapsskillnad.¹⁷⁰ Syftet med betänketiden är att undvika förhastade skilsmässor, framförallt om det finns barn att ta hänsyn till.¹⁷¹

Vid tvångsäktenskap eller vid äktenskap med minderårig, har den som utsatts för tvång eller minderårig som ingått äktenskap, rätt till skilsmässa utan föregående betänketid.¹⁷²

I förarbetena angavs det att möjligheten till omedelbar äktenskapsskillnad vid tvångsäktenskap skulle visa att sådana äktenskap inte accepteras. Beviskraven angående tvång borde inte ställas alltför högt för att det skulle vara praktiskt möjligt att använda sig av regeln. Att det gjorts sannolikt att ett äktenskap ingåtts genom tvång ansågs vara tillräckligt. Vidare borde beviskravet framgå av lagtexten för att tillämpningen skulle underlättas. Någon anledning till att regeln skulle komma att missbrukas ansågs inte föreligga med hänsyn till de problem en enskild riskerade att drabbas av vid återopande av tvång.¹⁷³

Möjligheten till omedelbar äktenskapsskillnad för någon som ingått äktenskap före 18 års ålder är tillämpligt även efter det att maken fyllt 18 år. Det finns inte någon tidsgräns för äktenskapsskillnad utan betänketid för något av de fall som avses med 5 kap. 5 § ÄktB.¹⁷⁴

För det fall att det finns anknytning till andra länder prövas det först om svensk domstol är behörig. Om svensk domstol är behörig prövas talan om äktenskapsskillnad enligt svensk rätt. I vissa undantagsfall kan dock utländsk rätt komma att beaktas. Det finns inte några kända fall där svensk domstol vägrat skilsmässa på grund av hänsyn till utländsk rätt.¹⁷⁵

Även om det finns en strävan att lagen kring skilsmässor ska vara enkel och att det ska vara enkelt att skilja sig är det inte alltid lika enkelt att använda sig av reglerna i praktiken. Detta har bland annat att göra med att vissa grupper i samhället har en annan syn på skilsmässor och som hindrar utsatta personer från att skilja sig. Även religionen kan ha betydelse för möjligheten att få genom en skilsmässa. Bland många grupper anses

---

¹⁷⁰ 5 kap. 1 § ÄktB.

¹⁷¹ Prop. 2003/04:48 sidan 36

¹⁷² 5 kap. 5 § ÄktB

¹⁷³ Prop. 2003/04:48 sidan 37 ff.

¹⁷⁴ Tottie & Teleman, Äktenskapsbalken (1 augusti 2013, Zeteo) kommentar till 5 kap. 5 §

¹⁷⁵ Se 3 kap. 4 § IÄL och SOU 2012: 35 s. 85

skilsmässor otillåtna och är förenat med skam och vanhedrande. Svårigheter att lämna ett äktenskap kan även bero på tvång och religion tillsammans. Det finns många exempel där personer inte kan lämna ett oönskat äktenskap på grund av att det tvång som en gång ledde till själva äktenskapet lever kvar eller på grund av kulturella normer. Om parterna följer normer som ligger utanför den svenska rättsordningen kommer de svenska reglerna om äktenskapsskillnad ha begränsad effekt.¹⁷⁶

Om en person trots de svårigheter det är förenat med får igenom en svensk äktenskapsskillnad, innebär inte detta att den nödvändigtvis erkänns av andra länder. Därför kan ett barn- och tvångsäktenskap betraktas som giltigt i andra länder trots att det har upplösts i Sverige. Följderna kan bli ganska långtgående. I vissa länder anses mannen vara kvinnans förmyndare. Detta kan innebära att hon måste be sin före detta make om lov för att resa till de länder där de betraktas som gifta. Hon kan heller inte ingå nytt äktenskap om hon skulle träffa en man i något av dessa länder.¹⁷⁷

4.5 Informella äktenskap

4.5.1 Inledning

Trots att det sällan råder några oklarheter kring vad som anses med ett informellt äktenskap kan det ändå uppstå problem vid bedömningen av dessa. Exempelvis kan någon som ingår ett religiöst äktenskap i Sverige inför en religiös ledare som saknar behörighet att förrätta vigslar här, ändå registrera äktenskapet i ett annat land där vigseln anses giltig. Om vigseln anses giltig i det andra landet, kan ifrågasättas om äktenskapet verkligen är att betrakta som informellt. Detta är inte något som den svenska äktenskapslagstiftningen eller den svenska internationella privaträttens bestämmelser reglerar.¹⁷⁸

Det är inte ovanligt att människor gifter sig både borgerligt och genom en religiös eller traditionell förrättning. Bland parterna och den egna gruppen brukar äktenskap, som har ingåtts enligt religion eller tradition, vara minst lika bindande som ett civilrättsligt giltigt äktenskap. Bland grupper där samlevnad är otänkbart utan att parterna är gifta med varandra, utgör det traditionella eller religiösa äktenskapet en förutsättning för att de ska kunna leva tillsammans som man och hustru, samt skaffa barn. Om parterna enbart har ingått en religiös eller traditionell vigsel, kan de enligt svensk rätt betraktas som sambor. För det fall att de inte bor tillsammans eller om en av

---

¹⁷⁶ SOU 2012:35 s. 250

¹⁷⁷ Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 99

¹⁷⁸ SOU 2012:35 s. 80

parterna redan är gift kommer de inte att betraktas som sambor och inte heller omfattas av sambolagen.¹⁷⁹

En följd av informella äktenskap som har förrättats vid en religiös eller traditionell vigsel, kan vara att parterna kommer att omfattas av samma traditionella och religiösa regler vad gäller deras möjlighet till skilsmässa. Särskilt för kvinnor kan det vara svårt att få igenom en skilsmässa av ett traditionellt eller religiöst ingånget äktenskap. Detta gäller oavsett om hon i samband med det informella äktenskapet även ingått ett civilrättsligt giltigt äktenskap och beviljats skilsmässa från detta. Hon kan hamna i en situation där hon enligt svensk rätt betraktas skild, medan hon i ursprungslandet och andra länder där den svenska skilsmässan inte gäller, betraktas som gift.¹⁸⁰

Det är inte ovanligt att unga kvinnor som gifter sig hoppas att de i och med äktenskapet ska komma bort från de begränsningar och det förtryck som de tidigare har levt med. Hur det rent faktiskt blir med detta har att göra med parets och familjens inställning. För det mesta går flickan från ett förtryck till ett annat. Är flickan dessutom mycket ung när hon gifts bort och saknar kännedom om vad ett äktenskap innebär, kan det uppstå problem när det blir tydligt vad som förväntas av henne, vilket bland annat innefattar att hon ska ha en sexuell relation med sin make och bli gravid.¹⁸¹

Kusingifte är vanligt förekommande inom vissa grupper och fungerar som en kraftig ”inlåsningsmekanism” i ett oönskat äktenskap eftersom hela släkten står bakom äktenskapet. En skilsmässa vid kusingifte leder med största sannolikhet till att flickan måste bryta med hela sin släkt och samtidigt bära ansvaret för eventuella konflikter som kan uppstå mellan hennes familj och den övriga släkten. Föräldrar kan även se kusingifte som en säkerhet för att deras barn kommer att behandlas bra i äktenskapet, eftersom de känner personen och familjen som deras barn gifter sig med.¹⁸²

Vidare kan följderna av informella äktenskap se väldigt olika ut för mannen och kvinnan. Oftast kan mannen fortsätta att leva sitt liv som tidigare och studera, arbeta samt umgås med vänner medan kvinnans liv kan förändras radikalt. Det kan ofta finnas förväntningar på att hon ska avbryta sina studier för att ta hand om hemmet. Det är inte ovanligt att flickor som gifter sig religiöst eller traditionellt slutar umgås med de personer som de har haft kontakt med innan äktenskapet, eftersom hon efter äktenskapet förväntas umgås endast med sin och sin makes familj.¹⁸³

---

¹⁷⁹ Sambolagen (2003:376), se även SOU 2012:35 s. 81.

¹⁸⁰ SOU 2012:35 s. 81.

¹⁸¹ Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 88.

¹⁸² Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 90 ff.

¹⁸³ Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 91.

4.5.2 Rättsliga följder

Det finns en rad olika skyddsbestämmelser i svensk rätt som reglerar förhållandet mellan personer som civilrättsligt sett anses vara gifta, bland annat rätten till bodelning, underhållsskyldighet, arvsrätt och rätt att bo kvar i den gemensamma bostaden. Vissa av dessa bestämmelser kan aktualiseras under äktenskapets gång men det är främst vid skilsmässa eller om en av makarna går bort som reglerna blir aktuella.¹⁸⁴

Personer som enbart gifter sig traditionellt eller religiöst omfattas inte av reglerna i äktenskapsbalken. Därmed har parterna inte samma skydd som de skulle ha haft om de hade varit gifta civilrättsligt. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan sambolagen bli tillämplig. Sambolagen ger inte samma skydd vid en eventuell separation som reglerna för gifta ger. Som sambor har parterna inte giftorätt i varandras egendom.¹⁸⁵ Underhållsskyldigheten som finns mellan makar och som i vissa fall gäller efter en skilsmässa saknas för dem som anses vara sambo.¹⁸⁶ Om det blir aktuellt med bodelning vid en separation ingår endast egendom som införskaffats för gemensamt bruk, och under förutsättning att egendomen inte är att anse som enskild.¹⁸⁷ En bodelning kan inte göras under själva samboförhållandet, utan först när samboförhållandet tar slut av någon annan anledning än att parterna gifter sig med varandra.¹⁸⁸ Sambolagen innehåller inte några bestämmelser som reglerar efterlevande sambors rätt till arv. En efterlevande sambo har dock rätt att begära bodelning samt överta bostad och bohag.¹⁸⁹

Om varken Sambolagen eller Äktenskapsbalken är tillämplig kan en person bli lämnad helt utan något skydd när förhållandet upphör. Det innebär att personen inte kan begära någon bodelning, personen har inte någon rätt att bo kvar i den gemensamma bostaden som ägs av den andra parten, personen har inte rätt till underhållsskyldighet eller eventuellt arv. Ett sådant scenario kan uppstå om exempelvis mannen redan befinner sig i ett civilrättsligt giltigt äktenskap, och ingår ett informellt äktenskap med en ny fru.

Varför väljer då någon att ingå ett informellt äktenskap? En förklaring kan vara att svensk rätt ofta har haft ett begränsat inflytande i vissa unga personens liv fram till giftermålet. Att då inte omfattas av de svenska reglerna vid en religiös eller traditionell vigsel kan därför sakna betydelse. De sociala och kulturella normerna som individen växt upp och levt med, där bland annat den egna viljan ofta fått stå tillbaka till förmån för det som anses vara familjens bästa, kan därför ha en mycket större betydelse.¹⁹⁰ Det

---

¹⁸⁴ Äktenskapsbalken och Sambolagen

¹⁸⁵ Jfr 7 kap. 1 § ÄktB och 3 § SamboL.

¹⁸⁶ 6 kap. 7 § ÄktB.

¹⁸⁷ 3 och 4 §§ SamboL.

¹⁸⁸ 8 § SamboL.

¹⁸⁹ 18 § SamboL.

¹⁹⁰ Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 87.

kan även vara så att många unga upplever att de inte omfattas av de rättigheter som finns i det svenska samhället.¹⁹¹

En annan omständighet att beakta vid informella äktenskap är att det skydd som ett äktenskapshinder eventuellt ska tillgodose, kringgås. Vidare har unga personer som ingått ett informellt äktenskap mot den egna viljan svårt att tas på allvar när de söker samhällets hjälp.¹⁹²

De rättsliga följderna av ett informellt äktenskap påverkas även av vilka regler som tillämpas av de berörda parterna. Vissa grupper har ett eget rättssystem, påverkat av bland annat religion och kultur, som existerar parallellt med det svenska och reglerar allt från levnadsregler och familjekonflikter, till hur en eventuell önskan om skilsmässa ska hanteras. Eftersom dessa regler saknar rättslig ställning, kan det av majoritetssamhället uppfattas som obetydligt och marginaliseras medan det kan vara centralt för de som lever med det.¹⁹³

4.5.3 Möjligheterna att skilja sig vid informella äktenskap

Även om parterna formellt inte är gifta med varandra enligt svensk rätt kan möjligheterna att lämna ett äktenskap vara förenat med stora svårigheter. Det är främst kvinnor som har svårt att ta sig ur en oönskad relation. Eftersom hon inte omfattas av de svenska reglerna kan hon heller inte räkna med det skydd som finns i dessa. Därför är hon beroende av stöd från familjen och inflytelserika personer inom den egna gruppen. Det är inte ovanligt att kvinnor som önskar skilja sig riskerar att uteslutas ur familjen eller drabbas av andra negativa konsekvenser, vilket avsevärt försvårar hennes möjligheter att skilja sig.¹⁹⁴

En kvinna som separerar från sin man, men som inte får igenom en religiös skilsmässa av ett informellt äktenskap, riskerar att hamna i en situation där hon av den egna gruppen och i ursprungslandet fortfarande betraktas som gift. Eftersom maken i vissa länder betraktas som kvinnans förmyndare, kan detta innebära att hon inte kan gifta om sig religiöst och att hon behöver sin (fd) makes tillstånd för att resa till länder där hon betraktas som gift.¹⁹⁵

Trots att även män kan behöva tillstånd från familjen för att skilja sig har de avsevärt större frihet än kvinnor och har lättare att starta en ny familj.¹⁹⁶ Män har bland annat möjlighet att ha flera fruar. Om en man inte kan skilja sig på grund av att det inte är socialt accepterat, kan han starta en ny familj

---

¹⁹¹ Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 101.

¹⁹² Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 102.

¹⁹³ Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 96 ff.

¹⁹⁴ Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 98 ff.

¹⁹⁵ Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 99.

¹⁹⁶ Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 101 och s. 99.

genom att gifta sig med en andra fru. Vill han inte skilja sig för att den del av hemgiften som ska betalas till hustrun vid en skilsmässa är för hög, kan han kringgå detta genom att gifta sig med en andra fru.¹⁹⁷

4.6 Regler kring anhöriginvandring för makar och de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande

4.6.1 Inledning och bakgrund

Eftersom barn- och tvångsäktenskap ofta berör parter som lever i olika länder har reglerna kring anhöriginvandring en stor betydelse i kampen mot barn- och tvångsäktenskap.¹⁹⁸

Utlänningslagen var tidigare utformad på så sätt att en utländsk make *fick* beviljas uppehållstillstånd för att sammanleva med en i Sverige bosatt make eller maka.¹⁹⁹ Trots att det i praktiken ansågs föreligga en principiell rätt till familjeåterförening, innebar inte reglerna att det fanns en rättighet till familjeåterförening.²⁰⁰ Barn som ingått äktenskap beviljades fram till och med slutet av 1982 vanligtvis uppehållstillstånd, om äktenskapet ansågs giltigt och parterna inte längre var skolpliktiga. Statens Invandrarverk beslutade i november 1982 att uppehållstillstånd inte längre skulle beviljas om parterna inte hade uppnått svensk äktenskapsålder. Sedan dess har 18 år normalt varit lägsta ålder för beviljande av uppehållstillstånd, på grund av anknytning till make eller maka.²⁰¹

Den 22 september 2003 antog Europeiska Rådet familjeåterföreningsdirektivet. Den 30 april 2006 trädde direktivet ikraft genom att det implementerats i svensk rätt, vilket medförde förändringar i utlänningslagen. Förutom Danmark, Storbritannien och Irland är alla EU-länder bundna av familjeåterföreningsdirektivet.²⁰²

Det finns både obligatoriska och fakultativa bestämmelser i familjeåterföreningsdirektivet, vilket lämnar utrymme för medlemsstater att besluta om förmånligare bestämmelser i nationell lagstiftning. De obligatoriska bestämmelserna avser bland annat makar och medlemsstaterna

---

¹⁹⁷ Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar* s. 58 ff.

¹⁹⁸ SOU 2012:35 s. 375.

¹⁹⁹ Se 2 kap. 4 § 1989 års utlänningslag (1989:529).

²⁰⁰ Prop. 1996/97:25 s. 111.

²⁰¹ SOU 2012:35 s. 376.

²⁰² KOM(2008) 610 slutlig, s. 2.

ska tillåta en familjeåterförening, förutom när det rör sig om vissa särskilt angivna undantagsfall.²⁰³

För att säkerställa bättre integration samt motverka barn- och tvångsäktenskap, lämnar familjeåterföreningsdirektivet utrymme för medlemsstater att bestämma en lägsta ålder för anknytningspersonen och dennes make eller maka vid beviljande av uppehållstillstånd, vilken inte får överstiga 21 år.²⁰⁴

Enligt familjeåterföreningsdirektivet får särskilda kontroller av ingångna äktenskap genomföras, endast när det finns misstankar om sken eller vilseledande uppgifter. Det är även tillåtet att genomföra särskilda kontroller vid förlängning av uppehållstillstånd.²⁰⁵ Några ytterligare avslagsgrunder eller begränsningar i rätten till uppehållstillstånd i anknytningsärenden utöver de som återfinns i familjeåterföreningsdirektivet får inte införas i nationell lagstiftning.²⁰⁶

4.6.2 Utlänningslagen m.m.

Sedan familjeåterföreningsdirektivet implementerats i svensk rätt *ska* en utländsk medborgare beviljas uppehållstillstånd, om han eller hon är gift med en person som är bosatt i Sverige.²⁰⁷ Denna rätt är dock inte absolut men om det föreligger ett civilrättsligt giltigt äktenskap råder det en presumtion för att uppehållstillstånd ska beviljas. Presumtionen kan dock brytas om skulle framkomma skäl mot att bevilja uppehållstillstånd.²⁰⁸ Det krävs att skälen är av viss betydelse eftersom makar har en uttrycklig rätt till uppehållstillstånd för att återförenas. Ett avslagsbeslut får inte grundas på subjektivt tyckande utan ska bedömas utifrån objektiva grunder. Bevisbördan för att det ingåtts ett civilrättsligt giltigt äktenskap ligger på den sökande, medan bevisbördan för att ett äktenskap har ingåtts i annat syfte än att makarna ska leva tillsammans ligger på staten.²⁰⁹ Några särskilda kontroller kring ett äktenskap, vilket oftast innebär muntlig utredning, ska inte göras annat än om det finns välgrundade misstankar att det rör sig om ett skenförhållande eller vid förlängning av ett uppehållstillstånd.²¹⁰

En annan ändring i utlänningslagen till följd av familjeåterföreningsdirektivet, är att det inte längre genomförs seriositetsprövningar av nyetablerade förhållanden eller prövning om

---

²⁰³ Prop. 2005/06:72 s. 25.

²⁰⁴ Art 4.5 familjeåterföreningsdirektivet.

²⁰⁵ Art 16. 4 familjeåterföreningsdirektivet.

²⁰⁶ Prop. 2005/06:72 s. 31.

²⁰⁷ 5 kap 3 § utlänningslagen, se även Prop. 2005/06:72 s.31.

²⁰⁸ 5 kap. 17 -17 b §§ utlänningslagen.

²⁰⁹ MIG 2007:19 och MIG 2008:18.

²¹⁰ SOU 2012:35 s. 384.

särskilda skäl talar mot att tillstånd beviljas om parterna är gifta.²¹¹ Detta ska inte sammanblandas med om ovan beskrivna *skäl mot att bevilja* uppehållstillstånd. Dessa prövningar var bland annat till för att skydda personer som riskerade att utsättas för våld eller annan allvarlig kränkning i äktenskapet.²¹²

Utlänningslagen innehåller även bestämmelser om uppehållstillstånd för personer som har ”*för avsikt att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande med en i Sverige bosatt person*”, dvs. personer som inte är makar. Dessa regler styrs inte av familjeåterföreningsdirektivet och uppehållstillstånd *får* beviljas om förhållandet framstår som seriöst och inte särskilda skäl talar mot att uppehållstillstånd beviljas.²¹³

Någon motsvarande ovillkorlig rätt till uppehållstillstånd som gäller för makar finns inte för de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande. En annan skillnad är att det ska göras en seriositetsbedömning av förhållandet. Det som ska ligga till grund för bedömningen är förhållandets längd, parternas kunskap om varandra, om de använder ett gemensamt språk, och om de har gemensamma barn eller väntar barn tillsammans. Om det inte framkommer några omständigheter som pekar på att det rör sig om ett skenförhållande bedöms förhållandet som seriöst.²¹⁴ Bevisbördan för att förhållandet är seriöst ligger på den sökande.²¹⁵

Ett förhållande anses bland annat seriöst om parterna har träffat varandra i viss utsträckning och har god kännedom om varandra. Man tar även hänsyn till om paret har gemensamma barn eller väntar barn.²¹⁶

Framkommer det inte några indikationer på att det rör sig om ett skenförhållande och inte några andra omständigheter talar emot, bedöms förhållandet vara seriöst och uppehållstillstånd får beviljas.²¹⁷

Vid seriositetsbedömningen ska även hänsyn tas till andra kulturers traditioner. Arrangerade äktenskap nämns som ett exempel. För förhållanden som uppstår i regioner där arrangerade äktenskap är norm bör uppehållstillstånd beviljas trots att parterna saknar kunskap om varandra och endast träffat varandra i begränsad omfattning.²¹⁸

Vissa äktenskap som inte erkänns i Sverige, exempelvis barnäktenskap, kan komma att prövas enligt reglerna för de som har för avsikt att ingå

---

²¹¹ Prop. 2005/06:72 s.31.

²¹² Prop. 2005/06:72 s.30.

²¹³ 5 kap. 3a § utlänningslagen första stycket 1

²¹⁴ Prop. 1999/2000:43 s. 39.

²¹⁵ MIG 2007:45.

²¹⁶ Prop. 1999/2000:43 s. 38.

²¹⁷ Prop. 1999/2000:43 s. 39.

²¹⁸ Prop. 1999/2000:43 sida 40 ff.

äktenskap eller inleda ett samboförhållande.²¹⁹ Normalt beviljas inte uppehållstillstånd vid förhållanden där en av parterna är under 18 år.²²⁰ Oavsett detta kan en ansökan om uppehållstillstånd beviljas om flickan är gravid eller om parterna har gemensamma barn eftersom det skulle framstå som stötande att avslå en ansökan i sådana fall.²²¹

Bestämmelserna att inte bevilja uppehållstillstånd skiljer sig åt ifall parterna är gifta med varandra eller inte. Av 5 kap 17-17 b §§ utlänningslagen framgår vilka särskilda skäl som finns mot att bevilja en utländsk make eller maka ett uppehållstillstånd. Några ytterligare krav på begränsningar vid familjeåterförening kan enligt familjeåterföreningsdirektivet inte uppställas i nationell lagstiftning.²²² Avslagsgrunderna enligt 5 kap. 17 a § utlänningslagen är fakultativa och ett uppehållstillstånd får vägras om någon av de uppräknade situationerna aktualiseras.²²³ Värt att notera är att barnäktenskap finns med bland de fakultativa avslagsgrunderna. Det är endast om anknytningspersonen är gift med någon annan och bor tillsammans med den andra personen som en ansökan om uppehållstillstånd ska avslås.²²⁴

Av 5 kap. 17 första stycket 2 utlänningslagen framgår att det vid prövning av uppehållstillstånd för ogifta, särskilt ska beaktas om ”*utlänningsen eller utlänningsens barn kan antas bli utsatt för vald eller för annan allvarlig kränkning av sin frihet eller frid, om uppehållstillstånd skulle beviljas.*” Innan ett uppehållstillstånd beviljas ska det alltså prövas om det finns särskilda skäl mot att bevilja ett uppehållstillstånd. Det innebär att en ansökan bland annat ska kunna avslås, om det finns fara för att sökande kommer misshandlas eller utsätts för andra övergrepp i förhållandet.²²⁵

Någon motsvarande regel att beakta om parterna är gifta med varandra finns, som ovan nämnts inte. Detta är en följd av familjeåterföreningsdirektivet, enligt vilken riskerna för våld och andra allvarliga kränkningar inte finns angivna som avslagsgrund.²²⁶

Det har funnits en del frågetecken kring denna skillnad och Migrationsöverdomstolen har behandlat frågan i ett avgörande. Det rörde sig om en man som hade dömts till fängelsestraff för bland annat grov kvinnofridskränkning, misshandel och sexuellt ofredande. Brotten hade riktats mot hans före detta hustru och barn. Mannen hade inlett ett nytt förhållande med en utländsk kvinna som hade barn från ett tidigare förhållande. Parterna var ogifta och hade för avsikt att sammanleva i

---

²¹⁹ SOU 2012:35 s. 380.

²²⁰ Delredovisning av Migrationsverkets uppgift att föra viss statistik, 2011-02-15, s. 5.

²²¹ Prop. 1999/2000:43 s. 38.

²²² Prop. 2005/06:72 s. 31.

²²³ Prop. 2005/06:72 s. 36.

²²⁴ 5 kap. 17 b§ utlänningslagen, se även familjeåterföreningsdirektivet art. 4.4.

²²⁵ Prop. 2004/05:170 s. 181.

²²⁶ Prop. 2005/06:72 s. 31.

Sverige. Kvinnan ansökte om uppehållstillstånd för sig och sitt barn på grund av anknytning till mannen. Ansökan avslogs eftersom Migrationsverket ansåg att den nya kvinnan och hennes barn löpte en konkret risk utsättas för våld eller annan kränkning. I samband med att parterna överklagade beslutet gifte de sig. Ansökan kom därmed att prövas enligt reglerna för gifta. I och med att parterna numera var gifta kunde risken för att den nya kvinnan eller hennes barn skulle utsättas för våld eller annan allvarlig kränkning i förhållandet inte läggas till grund för ett avslagsbeslut. Kvinnan ansågs ha en ovillkorlig rätt till uppehållstillstånd eftersom hon var gift med en i Sverige bosatt person. Migrationsöverdomstolen beviljade kvinnan och hennes barn uppehållstillstånd.²²⁷ Domen visar bland annat hur stark rätten till återförening kan vara för en utländsk medborgare som ingått ett civilrättsligt giltigt äktenskap med en i Sverige bosatt person.

Vid nyetablerade förhållanden ska uppehållstillstånden vara tidsbegränsat vid första beslutstillfället. Detta gäller oavsett om parterna är gifta med varandra eller avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande.²²⁸ När tillståndstiden går ut görs en ny prövning av förhållandet. Om förhållandet fortfarande består får ett nytt tidsbegränsat eller permanent uppehållstillstånd beviljas på grund av anknytningen.²²⁹

4.6.3 Tvångsäktenskap

I utlänningslagen finns inte tvångsäktenskap angivet som avslagsgrund vid ansökan om uppehållstillstånd.²³⁰ Som ovan nämnts ska ett tvångsäktenskap enligt 1 kap. 8 a§ IÄL inte erkännas i Sverige. En ansökan om uppehållstillstånd kan i dessa fall avslås eftersom det inte föreligger ett civilrättsligt giltigt äktenskap. För att detta ska vara möjligt krävs dock att den sökande inför folkbokföringsmyndigheten gör sannolikt att äktenskapet har ingåtts med tvång.²³¹ I annat fall är risken stor att äktenskapet registreras och därmed anses civilrättsligt giltigt. Därefter kan ärendet hamna hos Migrationsverket i form av en ansökan om uppehållstillstånd.

Trots att det i utlänningslagen saknas uttryckliga regler om tvång som grund för avslag, finns det ändå möjlighet att avslå ett tvångsäktenskap. En grundläggande förutsättning för att ett uppehållstillstånd ska beviljas åt en utländsk make eller maka är att det finns en samlevnadsavsikt mellan parterna. Om ett äktenskap uppstår genom tvång, kan en ansökan om uppehållstillstånd avslås på grund av att det saknas en samlevnadsavsikt mellan parterna. Detta gäller även om parterna inte anses civilrättsligt gifta

---

²²⁷ MIG 2012:3.

²²⁸ 5 kap. 8 § utlänningslagen.

²²⁹ 5 kap. 16 § 1 st utlänningslagen.

²³⁰ 5 kap 17-17 b §§ utlänningslagen.

²³¹ Prop. 2003/04:48 s. 55 ff.

utan avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande.²³² Det krävs dock att den som utsatts för ett tvångsäktenskap uppger detta inför Migrationsverket. Eftersom ett beslut ska vara skriftligt och skälen som beslutet grundar sig på ska framgå, kommer anledningen till varför ansökan avslagits att bli uppenbar.²³³ På grund av rädsla kan det antas att många istället väljer att hålla tyst om detta, vilket gör att det kan vara svårt att upptäcka dessa fall.

4.6.4 Barnäktenskap och samboförhållande

I utlänningslagen finns det bland annat bestämmelser vars syfte är att motverka barnäktenskap och i normala fall ska ett barnäktenskap inte leda till ett uppehållstillstånd.²³⁴ Samtidigt medger rådande praxis att Migrationsverket under vissa omständigheter beviljar ansökan trots att någon av parterna är under 18 år, till exempel om flickan är gravid eller paret har gemensamma barn.²³⁵

För personer som avser att gifta sig eller avser att inleda ett samboförhållande saknas det en uttrycklig bestämmelse huruvida en ansökan om uppehållstillstånd får avslås om någon av parterna är under 18 år.²³⁶

4.6.5 Försörjningskrav

Enligt familjeåterförordningsdirektivet får en medlemsstat kräva att anknytningspersonen har bostad, sjukförsäkring samt stabila och regelbundna inkomster som är tillräckliga för att försörja sig själv och sin familj, ett så kallat försörjningskrav.²³⁷ Försörjningskravet får dock inte omfatta flyktingar vid återförening med make/maka eller underårigt barn. Av Europeiska kommissionens rapport till rådet och Europaparlamentet från den 8 oktober 2008 om tillämpningen av familjeåterförordningsdirektivet framgår det att Sverige var den enda medlemsstaten i EU som inte hade något försörjningskrav.²³⁸

Den 15 april 2010 införde Sverige ett försörjningskrav vid anhöriginvandring. Bestämmelserna innebär att ett uppehållstillstånd endast kan beviljas om den som anknytningen åberopas till kan försörja sig och har en bostad av tillräcklig storlek och standard. För att försörjningskravet ska

---

²³² 5 kap 17 a § andra stycket 1 punkten utlänningslagen.

²³³ 13 kap. 10 § första stycket utlänningslagen.

²³⁴ 5 kap. 17a § 2st 3 utlänningslagen se även prop. 2005/06:72 s. 88.

²³⁵ Delredovisning av Migrationsverkets uppgift att föra viss statistik, 2011-02-15, s. 5

²³⁶ 5 kap. 17a § 2st 3 utlänningslagen reglerar endast de som redan är gifta eller sambo, inte de som avser att gifta sig eller inleda samboförhållande.

²³⁷ Artikel 7, familjeåterförordningsdirektivet.

²³⁸ (KOM(2008) 610) s. 7.

anses vara uppfyllt krävs även en viss varaktighet av försörjningsförmågan.²³⁹

En av de viktigaste anledningarna vid införande av försörjningskravet i Sverige var att minska utanförskapet. Arbete, språkkunskaper och bostad för den egna familjen ansågs viktiga för integrationen. Att många nyanlända invandrare aldrig kom in på arbetsmarknaden sågs som ett stort problem. Man ansåg att en anknytningsperson som genom arbete och bostad redan har integrerats i samhället skulle bidra till nyanlända familjemedlemmars integration.²⁴⁰

Syftet med försörjningskravet att minska utanförskapet och främja integrationen av nyanlända invandrare, är god. På grund av undantagen är det dock ytterst få som omfattas av bestämmelsen²⁴¹ och dess effektivitet kan därför ifrågasättas.

---

²³⁹ Prop. 2009/10:77 s. 31

²⁴⁰ Prop. 2009/10:77 s. 18

²⁴¹ 5 kap. 3 c–e §§ utlänningslagen

5 Myndigheter som möter barn och unga i sin verksamhet

5.1 Sociala myndigheter

Den myndighet som har det främsta ansvaret att ingripa om ett barn tvingas till äktenskap är socialnämnden.²⁴² Bland annat ska socialnämnden arbeta för att livsvillkoren för barn och unga är trygga. För den som behöver vård eller fostran utanför sitt hem har socialnämnden ett ansvar för att han eller hon tas emot i ett familjehem eller vårdboende. När det gäller barn som far illa har socialnämnden det främsta ansvaret att samverka mellan olika myndigheter, organisationer och andra berörda parter.²⁴³

Om frivilliga lösningar inte är tillräckliga kan tvångsvård enligt LVU bli aktuellt. Det är förvaltningsrätten som beslutar om vård ska ske enligt LVU efter att en ansökan gjorts av socialnämnden.²⁴⁴

Tvångsäktenskap anges inte särskilt i LVU, men enligt Socialstyrelsens allmänna råd, skulle en avsikt att placera ett barn utomlands med syfte att gifta bort det mot den egna viljan kunna hamna under ”*annat förhållande i hemmet*.”²⁴⁵

Insatser för barn och unga ska enligt sociallagstiftningen bedrivas i nära samarbete med hemmet. Åtgärder ska i möjligaste mån vara frivilliga och ske i samförstånd. Om ett barn far illa är utgångspunkten att föräldrarna i första hand ska erbjudas stöd för att klara av sitt föräldraskap.²⁴⁶

Sociala myndigheter lutar sig mot forskning som visar att placeringar av barn hos släktingar är att föredra framför placering i ett främmande familjehem. Enligt Socialstyrelsen är risken för misslyckade placeringar nästan dubbelt så stor om det sker i främmande familjehem än om det sker hos släktingar.²⁴⁷

Det anses vara viktigt att socialtjänsten i varje enskilt fall först prövar möjligheterna om placering kan ske i det naturliga nätverket. I de fall när det

---

²⁴² Schiratzki J, *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige* s.148

²⁴³ 3 kap. 1, 4 och 5 §§ SoL, 5 kap. 1 a § SoL samt 6 kap. 1 § SoL

²⁴⁴ Lundgren, Sunesson & Thunved, *Nya Sociallagarna* (1 jan. 2014, Zeteo), kommentar till 4 § LVU

²⁴⁵ SOSFS 1997:15, s. 30 ff

²⁴⁶ Se bla 1 § LVU

²⁴⁷ Lundgren, Sunesson & Thunved, *Nya Sociallagarna* (1 jan. 2014, Zeteo), kommentar till 6 kap. 5 § SoL

inte går att säkerställa att personer i barnets nätverk kan erbjuda en god vård ska en placering ske i ett annat familjehem. När detta sker bör socialtjänsten utreda om det finns möjlighet för anhöriga och andra närstående att stödja barnet på annat sätt.²⁴⁸

I utredningen *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap* såg man ett problem med sociala myndigheters arbetssätt. Man menade att barn som utsätts för hot och våld i syfte att acceptera ett äktenskap oftast inte har någon i familjen eller släkten som står på deras sida. En familjehemsplacering hos närstående kan därför få allvarliga konsekvenser för barnet. Även placering hos utomstående av samma etniska bakgrund som barnet kan innebära stor fara.²⁴⁹

Som ovan nämnts är mannen i en hederskultur familjens och släktens överhuvud. Kvinnan är underordnad mannen som i sin tur kan vara underordnad en annan äldre manlig släkting. Detta innebär att personer utanför kärnfamiljen kan ha stor makt över föräldrarna och det utsatta barnet. Det kan ofta röra sig om personer som bor i andra länder och därmed befinner sig utanför socialtjänstens kontroll. Dessa personer kan ha ett starkt intresse av att ett barn ska ingå ett äktenskap med en person som tillhör en viss familj och därigenom styra över föräldrarnas agerande. Därför bör man i dessa ärenden ha en annan utgångspunkt än att en familj består av barn och deras föräldrar. Det finns flera andra omständigheter som bör beaktas, bland annat att föräldrarna själva kan vara utsatta för starka påtryckningar och sakna kontroll över det som händer.²⁵⁰

En eventuell placering utanför hemmet kan av omgivningen uppfattas som att familjen saknar kontroll över barnet, vilket i sin tur kan leda till att deras heder ifrågasätts. För att inte riskera detta kan föräldrarna ge sken av att de går med på frivilliga insatser från socialtjänsten, trots att de i själva verket har en helt annan uppfattning om den aktuella situationen. Om en placering utanför hemmet trots allt sker är föräldrarna ofta angelägna om att snarast få hem barnet. Det är därför viktigt att en bedömning av föräldrarnas samarbetsvilja grundar sig på det barnet faktiskt utsatts för och att hedersproblematiken beaktas.²⁵¹

Bland familjer som lever enligt patriarkala normer präglade av heder har barn lydnadsplikt och lojalitetsplikt gentemot familjen, vilket kan påverka vad barnen ger till känna. Vissa barn känner även stark rädsla för sina föräldrar. Tidigare lämnade uppgifter om att de har utsatts för våld och andra kränkningar kan tas tillbaka. Det är inte ovanligt att barn i sådana situationer är splittrade vilket kan innebära att deras trovärdighet ifrågasätts eller att hoten inte tas på allvar. Socialtjänsten, som har en svår uppgift att

---

²⁴⁸ Lundgren, Sunesson & Thunved, *Nya Sociallagarna* (1 jan. 2014, Zeteo), kommentar till 6 kap. 5 -11 §§ SoL Särskilda bestämmelser om mottagande av barn

²⁴⁹ SOU 2012:35 s. 422

²⁵⁰ SOU 2012:35 s. 422

²⁵¹ SOU 2012:35 s. 422

hantera, är i flera fall alldeles för passiv. Detta kan, mot bakgrund av den situation som vissa av de här barnen befinner sig i, leda till allvarliga konsekvenser.²⁵²

Vad som ovan sagts gäller även barn som placerats utanför familjen enligt LVU. Om föräldrarna ger sitt samtycke kan socialtjänsten bedöma att vård ska ske enligt SoL och åter placera barnet i hemmet. Är föräldrarnas samtycke inte äkta kan detta innebära en risk för barnet. Flera exempel visar att barn i den beskrivna situationen faktiskt har förts utomlands.²⁵³

5.1 Myndigheters anmälningsskyldighet om barn som far illa

Av 14 kap. 1 § SoL framgår det att ”myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd.” Anmälningsskyldigheten gäller även ”anställda vid sådana myndigheter och de som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller inom socialtjänstens område.”

En anmälan till socialnämnden ska göras då någon får ”kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd.” Det krävs inte att det är klarlagt att socialnämnden behöver ingripa för att anmälningsplikten ska aktualiseras. Detta innebär att även uppgifter som är svåra att bedöma eller obekräftade, omfattas av anmälningsplikten. Det är upp till socialnämnden att utreda och bedöma vilka insatser som behövs i ett enskilt ärende.²⁵⁴

Inte sällan gör de anmälningsskyldiga egna bedömningar ifall den vetskap de har om ett barns förhållande har tillräckligt stöd för att socialnämnden ska ingripa. En annan inte ovanlig situation är att de anmälningsskyldiga själva försöker lösa barnets problem, vilket kan leda till att barnets situation förvärras och att socialtjänsten ingriper alltför sent eller när situationen blir ohållbar. Det kan vara svårt att bedöma ifall villkoren för en anmälan är uppfyllda. Det är dock upp till socialtjänsten och inte den anmälningsskyldige att utreda och avgöra ett barns situation.²⁵⁵

---

²⁵² SOU 2012:35 s. 422

²⁵³ SOU 2012:35 s. 423

²⁵⁴ Lundgren, Sunesson & Thunved, Nya Sociallagarna (1 jan. 2014, Zeteo), kommentar till 14 kap. 1 § SoL

²⁵⁵ Lundgren, Sunesson & Thunved, Nya Sociallagarna (1 jan. 2014, Zeteo), kommentar till till 14 kap. 1 § SoL

Det framgår av Socialstyrelsens allmänna råd om *Anmälan om missförhållanden enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen* att det bör finnas rutiner för hur en anmälan om barn som far illa ska göras och att ansvarig person för verksamheten bör se till att personalen känner till rutinerna (SOSFS 2003:16).

Ungdomsstyrelsen granskade samtliga länsrättsdomar från 2007 där ansökan om vård enligt 2 § LVU var aktuell. Av totalt 174 domar handlade 32 domar om barns fria vilja i förhållande till äktenskap som begränsats utifrån normer inom familjen. I samtliga fall rörde det sig om flickor i åldern mellan 14 och 17 år när de omhändertogs. Av 32 domar var endast tre aktuella för ansökan om vård enligt LVU efter att anmälan gjorts av myndigheter. Om flickorna inte själva hade sökt hjälp hade väldigt få omhändertagits av socialtjänsten, trots att deras situation var känd för skolan och andra vuxna i deras omgivning. Av domarna framgick det att föräldrarna förväntade sig att deras söner skulle begränsa och kontrollera sina systrar, samt i vissa fall misshandla dem.²⁵⁶

5.2 Skola

Den verksamhet som först möter unga människor vilka riskerar att tvingas in i ett äktenskap är skolan. Som ovan nämnts är risken för att ungdomar gifts bort störst i samband med att skolplikten upphör.²⁵⁷

Personal vid Rosengårdsskolan i Malmö upptäcker runt tio till femton flickor i klasserna mellan årskurs 7 och 9 som gifts bort, eller riskerar att giftas bort varje år. De flesta är 14 år eller yngre. Det finns exempel på barn i 13-årsåldern som varit gravida eller redan var föräldrar, när de återvände till Sverige efter ett äktenskap som ingåtts utomlands. Det befaras att mörkertalet är stort, eftersom de fall man känner till är barn som aktivt har tagit kontakt med någon vuxen.²⁵⁸

Det fanns stora skillnader mellan hur olika skolor hanterade elever vars föräldrar inte tillät sina barn att vara med på exempelvis sexualundervisning och idrottsundervisning, på grund av religion eller familjetradition. Det var främst flickor med utländsk bakgrund som utifrån normer kring kvinnlig oskuld och icke könsblandade sammanhang, inte tilläts att delta i vissa undervisningsmoment.²⁵⁹ Värt att notera är att de flesta eleverna upplevde att lärarna ofta accepterade deras frånvaro. Lärarna tycktes anse att frånvaro

---

²⁵⁶ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5 s. 197 ff.

²⁵⁷ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5 s. 233 ff.

²⁵⁸ SOU 2008:41 s. 150 ff.

²⁵⁹ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5 s. 238 ff.

på religiös eller kulturell grund, var mer legitim än frånvaro på annan grund.²⁶⁰

Sedan den nya skollagen trädde ikraft i augusti 2010 har möjligheterna att beviljas frånvaro från obligatoriska moment begränsats. Det är numera endast rektorn som kan bevilja frånvaro, och detta endast om det finns synnerliga skäl. Vidare kan frånvaro endast ske vid något enstaka tillfälle.²⁶¹ Kravet på att det ska föreligga synnerliga skäl för befrielse innebär att det endast kan ske vid speciella undantagssituationer.²⁶² Bestämmelsen om elevers frånvaro har klargjorts, eftersom det förekom att elever beviljades befrielse på grund av deras eller vårdnadshavarens inställning som gick utöver lagstiftarens intentioner.²⁶³

Av ungdomsstyrelsens rapport *Gift mot sin vilja* framgår att det saknas enhetliga regler för hur skolan ska verka, när flickors rörelsefrihet begränsas till följd av att de utsätts för kontroll av sina släktingar, och bland annat inte tillåts delta i könsblandade aktiviteter. Vidare framgår det att kunskapen kring unga som inte avslutar sin utbildning på grund av att de blir bortgifta är begränsad.²⁶⁴

Skolverkets stödmaterial *Hedersrelaterat våld och förtryck - Skolans ansvar och möjligheter*, som riktar sig till skolledare och är ett stöd för hur arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck kan bedrivas i skolan. Det talas bland annat om riskbedömningar. För att kunna göra en riskbedömning krävs det att personalen har kompetens och är uppmärksam på olika varningssignaler. Det ges exempel på olika frågor som kan ställas till en elev. Utifrån svaren kan skolpersonalen bilda sig en uppfattning av hur pass utsatt eleven är. Vidare talas det om hur skolpersonalen ska agera när en elev berättar om sin situation och huruvida skolan ska ta kontakt med föräldrarna.²⁶⁵ Det sägs att kontakt med föräldrar är en känslig uppgift och att mycket har att göra med den situation som eleven befinner sig i. Innan kontakt tas med föräldrarna är det viktigt att detta först diskuteras med eleven. Att kontakta föräldrarna kan vara inledningen till det stöd som leder till att eleven får det bättre i sin familj. En skolsköterska citeras som bland annat har uppgett att "*det bästa sättet att lösa upp läsningar är att ha en tät relation till föräldrarna. Man ska inte vara rädd för kontakt.*" Hon har ofta ringt upp föräldrar och sagt att "*Er dotter verkar nedstämd. Hon är inte som förut, jag är lite orolig för henne och jag skulle vilja att vi träffas och pratar om det.*" Det anges att utgångspunkten är att ha en dialog med familjen, dock inte utan elevens tillåtelse. Angående riskbedömning sägs det att elevens uppfattning av situationen kan vara en annan än skolpersonalens, vilket man

---

²⁶⁰ Lange, *Läraarnas iakttagelser rörande förekomst av "Hedersrelaterat förtryck"* i *skolorna* s. 58 ff och Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5 s. 233 ff.

²⁶¹ 7 kap. 19 § skollagen

²⁶² Prop. 2009/10:165 s. 707 ff.

²⁶³ Prop. 2009/10:165 s. 304

²⁶⁴ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5 s 243

²⁶⁵ Skolverket, *Hedersrelaterat våld och förtryck Skolans ansvar och möjligheter*, 2010, s. 16 ff.

ska vara öppen för. Det hänvisas även till sekretesslagen och bestämmelsen att föräldrar inte ska kontaktas, ifall det kan antas att eleven kommer lida betydande men om uppgiften röjs.²⁶⁶

Vad gäller anmälan till sociala myndigheter, sägs det att denna alltid måste göras om det finns fara för elevens liv och hälsa. Vidare bör eleven informeras om när en anmälan måste göras och hur den görs. Eftersom det kan uppstå osäkerhet ifall en elevs berättelse är tillförlitlig kan det innebära fara för barnet om skolan gör en felbedömning av deras situation. Därför måste skolan tro på den elev som berättar om sin situation.²⁶⁷

5.3 Utrikesdepartementet

Barn- och tvångsäktenskap där en av parterna har anknytning till Sverige sker ofta i utlandet. Den myndighet som hanterar ärenden där någon utomlands riskerar att utsättas för påtvingat äktenskap är Utrikesdepartementet.²⁶⁸ För att Utrikesdepartementet ska kunna hjälpa unga personer utomlands som befinner sig i riskzonen för ett tvångsäktenskap, krävs att personen själv tar sig till en utlandsmyndighet.²⁶⁹ Även utländska medborgare som är permanent bosatta i Sverige omfattas av biståndet.²⁷⁰

Beroende på hur lagstiftningen ser ut i vissa länder kan det vara svårt för svenska utlandsmyndigheter att hjälpa någon som befinner sig i sitt ursprungsland. Det kan bland annat finnas bestämmelser som stadgar att barn och kvinnor företräds av en förmyndare och att de inte kan resa ut ur landet utan dennes tillstånd. Det är inte ovanligt att det är förmyndaren som ser till att den hjälpbehövande personen inte kan lämna landet. Om någon har dubbelt medborgarskap, dvs. svenskt medborgarskap och medborgarskap i vistelslandet, kan det vara så att det svenska medborgarskapet inte erkänns utan att man betraktas enbart som medborgare i ursprungslandet.²⁷¹

Det finns information på Utrikesdepartementets hemsida riktad till personer som inför en utlandsresa är oroliga för att bli bortgifta.²⁷²

Enheten för konsulära och civilrättsliga ärenden vid Utrikesdepartementet har gjort en sammanställning över de ärenden som hanterades under 2011,

---

²⁶⁶ Skolverket, *Hedersrelaterat våld och förtryck*

Skolans ansvar och möjligheter, 2010, s. 18.

²⁶⁷ Skolverket, *Hedersrelaterat våld och förtryck Skolans ansvar och möjligheter*, s. 22

²⁶⁸ 3 kap. 14 § förordningen med instruktion för utrikesrepresentation (2014:115)

²⁶⁹ Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja* 2009:5 s. 279

²⁷⁰ 4 § 2. Lagen om konsulärt ekonomiskt bistånd (2003:491).

²⁷¹ 3 kap 14 § 3 stycket, förordning med instruktion för utrikesrepresentationen (2014:115), se även SOU 2012:35 s. 434 ff.

²⁷² <http://www.regeringen.se/sb/d/12650>

där personer som vistades i annat land riskerade att utsättas för påtvingade äktenskap. Det rörde sig om 14 ärenden och alla av de hjälpbehövande var kvinnor eller flickor. De flesta var mellan 15 och 18 år gamla. Den yngsta var endast 13 år gammal. Det var endast en utsatt person som själv tagit kontakt med ambassaden. I övriga fall har externa aktörer såsom socialtjänst, kvinnojour och lokala polismyndigheter tagit kontakt med utrikesdepartementet. Även närstående till de utsatta har i vissa fall kontaktat utrikesdepartementet. I de flesta av fallen hade de utsatta personerna vilseletts att tro att utlandsresan var en semesterresa, eller en resa i syfte att besöka släktingar. Vid tiden för utrikesdepartementets redovisning den 10 februari 2012, var tre av kvinnorna tillbaka i Sverige. En hade blivit bortgift under resan, medan det var oklart hur det gått för de övriga eftersom de fortfarande befann sig utomlands vid redovisningen.²⁷³

Utrikesdepartementet har tagit fram en vägledning för hur barn som strandsatts utomlands (*Vägledning om strandsatta barn*) ska hjälpas, samt en vägledning om hedersrelaterat våld och hot mot enskilda (*Hedersvägledning*). I hedersvägledningen tar man upp bistånd för personer som har sin hemvist i Sverige, men som befinner sig i sitt ursprungsland där de utsätts för hedersrelaterat hot och våld kombinerat med svårigheter att återvända till Sverige. Inte i någon av dessa vägledningar berörs risken att utsättas för tvångsäktenskap eller äktenskap mot den egna viljan särskilt. I vägledningen om hedersrelaterat våld uppmärksammas dock vissa punkter som utlandsmyndigheten bör tänka på, exempelvis att man inte bör ingripa om det inte finns en uttrycklig begäran om detta av den utsatta personen.²⁷⁴

Det framhävs också att det finns en påtaglig risk att den som söker hjälp utsätts för hot och våld. Utrikesförvaltningen (Utrikesdepartementet och Utrikesrepresentationen) ska därför hantera dessa ärenden på ett sådant sätt att de inte ökar denna risk. Det ges dock inte några praktiska exempel som skulle kunna vägleda en tjänsteman i detta arbete. Utrikesförvaltningens arbete med konsulärt bistånd innebär att de ska hjälpa nödställda att ta sig till Sverige. Utredningar, rättsliga eller verkställande uppgifter faller inte inom uppdraget för konsulärt bistånd. De uppgifter som faller utanför Utrikesförvaltningens ansvarsområde ska vidarebefordras till den myndighet inom vilket det aktuella ärendets ansvar inryms, vilket oftast är socialtjänsten eller polisen vid den nödställda personens hemort. Om personen som riskerar att utsättas för ett tvångsäktenskap är ett barn, används utöver hedersvägledningen även vägledningen om strandsatta barn, som instruerar hur barn som lämnats kvar utomlands av sina föräldrar eller vårdnadshavare ska hjälpas. Bland annat anges att Utlandsmyndigheten i dessa ärenden omgående bör ta kontakt med Utrikesdepartementets enhet för konsulära och civilrättsliga ärenden, vilka i sin tur ska ta kontakt med socialtjänsten i den minderåriges eller vårdnadshavarens hemkommun. Därefter ska socialtjänsten kontakta den minderåriges vårdnadshavare. För det fall att vårdnadshavaren inte ger sitt samtycke till att en resehandling

---

²⁷³ SOU 2012:35 s. 169 ff.

²⁷⁴ SOU 2012:35 s. 436 ff.

utfärdas för barnet, finns det möjlighet för socialnämnden att ge ett yttrande till utlandsmyndigheten, vilket innebär att ett provisoriskt pass eller ett provisoriskt främlingspass kan utfärdas utan att vårdnadshavaren gett sitt samtycke.²⁷⁵ Om det finns en hotbild kan detta utgöra en grund att inte medge en vårdnadshavare den insyn som stadgas i föräldrabalken. Sekretess gentemot vårdnadshavaren kan bli aktuellt om det kan antas att barnet kommer lida betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren. Betydande men innebär exempelvis allvarlig psykisk eller fysisk skada, vilket i sin tur innebär att det måste finnas speciella skäl som talar för att uppgiften kommer användas av vårdnadshavaren på ett skadligt sätt.²⁷⁶

Vid en jämförelse mellan 7 § 2 p och 11 § 2 stycket passlagen framgår det att det krävs synnerliga skäl att utfärda ett *pass* utan vårdnadshavares medgivande, medan ett *provisoriskt pass för direkt resa till Sverige* får ”*utfärdas om barnet befinner sig i en situation där det finns risk för att dess hälsa eller utveckling skadas eller att det annars finns särskilda skäl.*” Kraven på undantag från medgivande är mycket snävare vid utfärdande av *pass* än vid utfärdande av *provisoriskt pass för direkt resa till Sverige*.

Något som är värt att tänka på i sammanhanget är att främlingspass inte utfärdas till utländska medborgare som befinner sig i sitt ursprungsland.²⁷⁷ Detta komplicerar den hjälp som eventuellt kan erbjudas en utländsk medborgare med hemvist i Sverige som befinner sig i sitt ursprungsland.

5.4 Skatteverket

Som ovan nämnts har Skatteverket inte någon utredningsskyldighet om ett äktenskap ingåtts under tvång. Bedömningen som sker vid Skatteverket ska endast ta sikte på registreringen. Eftersom eventuellt tvång vanligtvis inte är synligt utåt krävs det därför att detta påtalas för att ett erkännande ska vägras. Framkommer det under registreringen inte något som talar för att äktenskapet har ingåtts under tvång, är utgångspunkten att det ingåtts med parternas fria vilja.²⁷⁸

Skatteverket har av regeringen fått i uppdrag att föra statistik över barn- och tvångsäktenskap under perioden mellan den 1 september 2010 till den 31 augusti 2011. Av totalt 159 ärenden som avsåg barnäktenskap hade drygt hälften anknytning till Sverige vid vigselns ingående. Endast ett av dessa äktenskap erkändes med tillämpning av undantagsregeln. Förhållandet bedömdes bland annat vara etablerat och paret hade gemensamma barn.

²⁷⁵ 11 och 11 a §§ passlagen (1978:302), se även SOU 2012:35 s. 436 ff.

²⁷⁶ SOU 2012:35 s. 436 ff. se även Lenberg, Geijer och Tansjö, kommentar till Offentlighets- och sekretesslagen/Sekretess i förhållande till vårdnadshavare 12 kap. 3 § och prop. 1988/89:67 s. 38

²⁷⁷ <http://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Framlingspass-och-resedokument/Framlingspass.html>

²⁷⁸ Prop. 2003/04:48 s. 55.

Övriga ansökningar nekades erkännande. Vad gäller den andra hälften, som inte hade anknytning till Sverige vid vigselns ingående nekades ungefär en tredjedel erkännande. I sju fall skedde det med hänvisning till ordre public eftersom ena parten hade varit mellan 7 och 15 år gammal vid vigselns ingående. Parterna hade gemensamma barn i sex av dessa sju ärenden. Trots att Skatteverket inte har någon skyldighet att utreda om utländska äktenskap ingåtts av fri vilja, konstaterar verket att det förekommer tvångsäktenskap, men att dessa är svåra att upptäcka i deras arbete eftersom detta sällan framgår av de inlämnade handlingarna. De gånger Skatteverket fått kännedom om tvångsäktenskap har andra aktörer i samhället varit inblandade. Under ovan nämnda period upptäcktes två fall av tvångsäktenskap. I båda fallen var det fråga om unga kvinnor. En av dem var folkbokförd i Sverige vid vigselns ingående, medan det andra äktenskapet hade ingåtts innan personen bosatte sig här. I båda fallen nekades registrering av Skatteverket.²⁷⁹ Vidare bedömer Skatteverket att det saknas förutsättningar för att effektivt kontrollera om äktenskap ingåtts inför behörig vigselförrättare, eller om äktenskap ingåtts utan att en regelrätt hindersprövning genomförs.²⁸⁰

5.5 Migrationsverket

Den myndighet som möter unga personer med make eller maka i utlandet som ansöker om uppehållstillstånd i Sverige är Migrationsverket. Flera studier visar att barn- och tvångsäktenskap ofta berör parter som bor i olika länder. En stor del av den utomnordiska invandringen till Sverige sker just på grund av familjeskäl och de flesta förhållanden är nyetablerade.²⁸¹ Det förs inte någon statistik över hur stor andel av äktenskapen som är arrangerade, men den allmänna uppfattningen är att arrangerade äktenskap är väldigt vanliga bland anknytningsansökningar från vissa länder.²⁸² Parterna kan ingå äktenskap i ett annat land med avsikt att bosätta sig i Sverige, vilket innebär att Migrationsverket och reglerna kring anhöriginvandring har stor betydelse för att motverka barn- och tvångsäktenskap.²⁸³

Migrationsverkets arbete styrs bland annat av utlänningslagen och förvaltningslagen. Det finns inte några krav på muntlig handläggning i anknytningsärenden. Dock ska den som önskar lämna muntliga uppgifter ges möjlighet till det, om det är befogat utifrån ärendets beskaffenhet. I andra fall är det upp till myndigheten att avgöra ifall handläggningen ska vara muntlig eller skriftlig.²⁸⁴ Uppgifterna varierar något om huruvida det under muntliga utredningar kommer fram om det förekommit tvång i

---

²⁷⁹ SOU 2012:35 s. 168

²⁸⁰ SOU 2012:35 s. 169

²⁸¹ SOU 2002:13 s. 179

²⁸² SOU 2005:14 s. 67 ff

²⁸³ SOU 2012:35 s. 375

²⁸⁴ 14 § Förvaltningslagen

samband med ett äktenskaps ingående. Enligt ungdomsstyrelsens rapport *Gift mot sin vilja* ska uppgifter om tvång ha kommit fram oftare när samtliga ärenden utreddes muntligt, medan det av Migrationsverkets handbok framgår att tvång relativt sällan påtalas vid utredningstillfället och att dessa uppgifter oftast kommer fram på annat sätt.²⁸⁵

Ärendegången vid ansökan om uppehållstillstånd går vanligtvis till så att den som vill ansöka om uppehållstillstånd kontaktar svensk utlandsmyndighet i det land där han eller hon är bosatt, för att där lämna in en ansökan om uppehållstillstånd. Utlandsmyndighet tar upp ansökan och genomför bland annat en muntlig utredning med sökande. Ärendet skickas därefter till Migrationsverket som går igenom det för att avgöra vilken utredning som krävs, och om det behöver kompletteras på något sätt. Därefter skickas ett brev till referenspersonen som uppmanas att gå in på Migrationsverkets hemsida för att fylla i ett frågeformulär. Om referenspersonen saknar tillgång till dator eller önskar muntlig handläggning, vilken inte är mer omfattande än den skriftliga utredningen, kan han eller hon kontakta Migrationsverket. För det fall att det blir aktuellt med en komplettering avgör Migrationsverket ifall de väljer att kalla in eller ringa upp referenspersonen, eller att skicka frågorna skriftligen.²⁸⁶

Om någon av makarna är under 18 får Migrationsverket avslå en ansökan om uppehållstillstånd. Undantag görs om det skulle framstå som stötande att vägra uppehållstillstånd, som exempel nämns bland annat graviditet eller gemensamma barn. Migrationsverket följer rådande praxis och beviljar uppehållstillstånd om någon av dessa omständigheter föreligger. Ett ökat antal ärenden där flickan är gravid eller där paret har gemensamma barn har noterats. I en del ärenden där ansökan om uppehållstillstånd tidigare avslagits återkommer paret ungefär ett år senare och anger att man väntar barn som ny omständighet. Från Migrationsverkets sida är man oroad över utvecklingen, eftersom man med rådande praxis riskerar att hamna i en situation där unga flickor pressas att bli gravida.²⁸⁷

Liksom Skatteverket har även Migrationsverket fått i uppdrag att mellan den 1 september 2010 till den 31 augusti 2011 föra statistik över bland annat barn- och tvångsäktenskap.²⁸⁸ Under nämnda period handlades elva ärenden rörande barnäktenskap. Ansökan om uppehållstillstånd avslögs i samtliga fall där den minderårige vid vigselns ingående fortfarande var minderårig vid ansökningstillfället. I de fall där den minderårige hade blivit myndig, beviljades ansökan i runt hälften av ärendena enligt reglerna för de som avser att gifta sig eller inleda samboförhållande. Migrationsverket handlade sju ärenden enligt reglerna för de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande där en av parterna var minderårig. I fem av ärendena beviljades ansökan på grund av graviditet eller gemensamma

---

²⁸⁵ Se bland annat SOU 2012:35 s. 399

²⁸⁶ SOU 2012:35 s. 385.

²⁸⁷ Delredovisning av Migrationsverkets uppgift att föra viss statistik, 2011-02-15, s. 5.

²⁸⁸ SOU 2012:35 s. 161.

barn.²⁸⁹ Under ovan nämnda period avtog inte Migrationsverket några ansökningar om uppehållstillstånd med anledning av att äktenskapet ingåtts under tvång. Dock fanns det misstankar om att det förekommit tvång i åtta ärenden. Av dessa avtog sex ärenden fast på andra grunder än tvång.²⁹⁰

Migrationsverkets personal anser att tvångsäktenskap är bland de ärenden som är svårast att hantera. Tvångsäktenskap är alltid arrangerade och referenspersonerna brukar ofta vara förkrossade. Det är inte ovanligt att de utsatta personerna känner en rädsla för hur familjen kommer att reagera, om det kommer fram att de inför Migrationsverket uppgett att äktenskapet ingåtts mot deras vilja. Vissa är till och med rädda för att bli dödade. I dessa situationer vill referenspersonerna inget hellre än att deras make eller maka inte ska beviljas något uppehållstillstånd, men att deras uppfattning inte ska framgå av beslutet. I den uppkomna situationen kan Migrationsverket inte göra mycket mer än att hänvisa till polis. De flesta vill dock inte ha något att göra med polis eller sociala myndigheter.²⁹¹

Frågan om handläggning av tvångsäktenskap har förts upp till etiska rådet²⁹² som uppgav:

”Enligt etiska rådets uppfattning bör handläggaren i den beskrivna situationen uppmana S att öppet stå för sin uppfattning och i det sammanhanget informera om vilken hjälp som kan lämnas av sociala myndigheter, polis och kvinnojourer. Om S inte vågar öppet ge uttryck för att hon inte vill sammanleva med sökanden kan den omständigheten att hon innerst inne är emot sammanlevnaden inte läggas till grund för ett avslagsbeslut. Inte heller kan handläggaren hjälpa kvinnan på något annat sätt än genom råd om vart hon kan vända sig.”

Detta sätter Migrationsverket i en svår situation eftersom det leder till att uppehållstillstånd beviljas på ytterst tveksamma grunder.²⁹³

---

²⁸⁹ SOU 2012:35 s. 166.

²⁹⁰ SOU 2012:35 s. 167.

²⁹¹ Delredovisning av Migrationsverkets uppgift att föra viss statistik, 2011-02-15, s. 5.

²⁹² 6 § Förordning (2007:996) med instruktion för Migrationsverket.

²⁹³ Delredovisning av Migrationsverkets uppgift att föra viss statistik, 2011-02-15, s. 6 och SOU 2012:35 s. 393.

6 Analys och diskussion

6.1 Inledning

Uppsatsen har berört barn- och tvångsäktenskap, vilket i det följande kommer diskuteras. För att få en bättre överblick har jag valt att dela upp diskussionen i olika kapitel. Jag börjar med svensk rätt och därefter diskuterar jag myndigheters agerande. Sista delen innehåller behov av ytterligare åtgärder, samt avslutande diskussioner. Eftersom flera av de problem som diskuteras hänger ihop med varandra, återkommer vissa delar på flera ställen i analysen. Vidare är det svårt att helt separera lagstiftning från myndigheters agerande. Därför diskuteras dessa gemensamt. Som jag nämnde i inledningen kommer viss fokus att ligga vid regleringen och förfarandet kring anhöriginvandring för makar och sambor.

6.2 Svensk rätt

6.2.1 Vigsel och äktenskapsskillnad

Genom kravet på samtidig närvaro och uttryckligt samtycke säkerställs kravet att äktenskap inför svenska myndigheter ingås av fri vilja. Även möjligheten till omedelbar äktenskapsskillnad om en av parterna var under 18 år vid vigselns ingående, innebär att svensk rätt innehåller bestämmelser som ska motverka barn- och tvångsäktenskap. Vidare har dispensmöjligheterna att ingå äktenskap för personer under 18 år, helt tagits bort sedan den 1 juli 2014.

Reglerna kring äktenskapsskillnad gör det enkelt för någon som utsatts för barn- och tvångsäktenskap att få genom en rättslig skilsmässa.

Det är dock inte orimligt att förvänta sig att den som mot sin vilja har tvingats ingå ett äktenskap, av samma personer även tvingas att stanna kvar i äktenskapet. Det är först när det yttre tvånget eller trycket upphör som rätten till äktenskapsskillnad utan betänketid får betydelse. Det som här avses med yttre tryck gäller även informella äktenskap eller äktenskap som ingåtts i annat land, men som inte erkänts i Sverige. Utöver tvång kan även religiösa uppfattningar vara en omständighet som mer eller mindre gör det omöjligt för någon att rent praktiskt skilja sig. Vidare är det inte ovanligt att kvinnor som vill skilja sig riskerar att uteslutas ur familjen eller drabbas av andra negativa konsekvenser vilket avsevärt försvårar hennes möjligheter att skilja sig.

Eventuellt hedersrelaterat tvång och liknande är dock inte något som kan avhjälpas genom regler om äktenskapsskillnad. Sammantaget tar de svenska reglerna om äktenskapsskillnad, på ett godtagbart sätt hänsyn till någon som vill och praktiskt har möjlighet att skilja sig.

6.2.2 Erkännande av utländska vigslar

Sedan lagändringarna trädde ikraft den 1 juli 2014, har reglerna för erkännande av barn- och tvångsäktenskap skärpts. Bland annat ska barnäktenskap inte erkännas, och gemensamma barn ska i sig inte längre utgöra skäl för erkännande av ett barnäktenskap. Genom lagändringarna vill man markera att sådana äktenskap är oönskade, och att det finns ett intresse av att skydda barn mot tidiga äktenskap samt graviditet. Man har dock valt att behålla en undantagsregel för att kunna erkänna barn- och tvångsäktenskap, om det i det enskilda ärendet föreligger synnerliga skäl. Det är dock tveksamt vilken genomslagskraft de nya bestämmelserna kommer få när det gäller att motverka barn- och tvångsäktenskap, vilket jag återkommer till längre fram.

När det gäller tvångsäktenskap som ingåtts av personer över 18 år kommer situationen troligen vara oförändrad vad gäller erkännande. Dessa ärenden är svåra att upptäcka, eftersom de utsatta personerna sällan uppger att det förekommit tvång i samband med äktenskapet. Det är heller inte något som normalt framgår av inlämnade handlingar. Dessutom har Skatteverket inte någon skyldighet att utreda den fria viljan. Om det inte framkommer något annat, är presumtionen att ett äktenskap ingåtts av fri vilja. Eftersom lagändringarna inte innebär någon skillnad jämfört med tidigare vad gäller nekat erkännande vid tvångsäktenskap, kommer de svårigheter som tidigare fanns med att motverka dessa ärenden, troligtvis vara oförändrade.

Fullmaktsäktenskap ska också enligt huvudregeln inte längre erkännas. Även här har man valt att behålla en undantagsregel om det i det enskilda fallet föreligger synnerliga skäl.

6.3 Regler kring anhöriginvandring för gifta och de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande

Att ett utländskt äktenskap inte erkänns, innebär att makarna inte anses civilrättslig gifta i Sverige. Detta kan vara fallet om någon av parterna var under 18 år vid vigselns ingående eller om det föreligger något hinder enligt ordre public. En ansökan om uppehållstillstånd prövas då enligt reglerna för

de som har för avsikt att ingå äktenskap eller inleda samboförhållande,²⁹⁴ vilket normalt avslås om en av parterna är under 18 år.²⁹⁵

Ett uppehållstillstånd kan dock beviljas om flickan är gravid eller paret har gemensamma barn, eftersom det skulle framstå som stötande att avslå en ansökan i sådana fall.²⁹⁶

När ett barnäktenskap prövas enligt reglerna för de som har för avsikt att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande, och enligt dessa regler bedöms som seriöst på grund av graviditet eller gemensamma barn, åsidosätts det skydd som syftar till att motverka tidiga äktenskap och oönskad graviditet. Oavsett att parterna inte anses civilrättsligt gifta i Sverige, beviljas ett uppehållstillstånd för att de ska leva tillsammans under äktenskapliga förhållanden. Detta går helt emot all den diskussion som förts i förarbeten och olika utredningar samt lagförslag, som syftar till att motverka tidiga äktenskap och oönskade graviditeter. För en flicka som gifts bort utomlands och pressas till graviditet för att maken ska få ett uppehållstillstånd, kommer det med all sannolikhet vara av högst underordnad betydelse om det sker enligt reglerna för gifta eller enligt reglerna för de som avser att gifta sig eller inleda ett samboförhållande. De svenska bestämmelsernas förmåga att motverka barn- och tvångsäktenskap vid anhörginvandring framstår mot denna bakgrund som teoretisk. En ökning av de fall där graviditet eller gemensamma barn åberopas som omständighet i anknytningsärenden har redan observerats. Mot bakgrund av att en betydande del av barn- och tvångsäktenskapen involverar parter som bor i olika länder, är det en brist att reglerna kring anhörginvandring inte setts över i samband med de lagändringar som trädde ikraft den 1 juli 2014.

Vad gäller barn- och tvångsäktenskap som ingåtts genom ombud kommer de nya bestämmelserna troligen kunna motverka dessa. Eftersom fullmaktsäktenskap efter den 1 juli 2014 inte längre erkänns i Sverige, förutom om det föreligger synnerliga skäl, innebär detta att parterna inte kommer anses civilrättsligt gifta och uppehållstillstånd kan därför inte beviljas enligt reglerna för gifta. Om parterna aldrig har träffat varandra kan förhållandet inte framstå som seriöst, vid en seriositetsprövning. Dessutom bör sannolikheten för graviditet och gemensamma barn vara väldigt liten. Ett förhållande som inte bedöms vara seriöst och där det inte finns gemensamma barn eller graviditet att beakta, innebär att det saknas skäl att bevilja uppehållstillstånd enligt utlänningslagen. Resultatet borde därför i de allra flesta fall bli att ansökan om uppehållstillstånd avslås, både enligt reglerna för gifta och enligt reglerna för de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande. Det förutsätter dock att Skatteverket vid registreringen upptäcker att äktenskapet ingåtts genom ombud.

---

²⁹⁴ SOU 2012:35 s. 380.

²⁹⁵ 5 kap. 17a § 2st 3 utlänningslagen, se även prop. 2005/06:72 s. 88

²⁹⁶ Prop. 1999/2000:43 s. 38.

6.4 Myndigheters agerande

6.4.1 Skola

Det är bra att det finns en avsikt att höja kompetens hos skolpersonal för att kunna identifiera och ge stöd åt elever som befinner sig i riskzonen för ett påtvingat äktenskap. Vad som är mindre bra är att det även finns en avsikt att skolan själva ska försöka lösa de utsatta elevernas problem tillsammans med familjerna. Som ovan beskrivits är det inte ovanligt att de anmälningsskyldiga själva försöker lösa barnens problem, och gör egna bedömningar för att avgöra om det finns tillräckliga skäl att göra en anmälan. Detta är inte förenligt med anmälningsskyldigheten enligt socialtjänstlagen. Dessutom kan situationen allvarligt förvärras för eleven om skolpersonal på egen hand försöker lösa deras problem, vilket i sin tur kan leda till att socialtjänsten ingriper alltför sent eller när situationen blir ohållbar. Även om det är svårt att avgöra huruvida det finns tillräckliga skäl att göra en anmälan, som exempelvis om barnet talar sanning, är det upp till socialnämnden och inte för den anmälningsskyldige att utreda och bedöma vilka insatser som behövs.

I stödmaterialet sägs det att anmälan till sociala myndigheter alltid måste göras om det finns fara för elevens liv och hälsa. Detta är inte fel i sig, men anmälningsskyldigheten aktualiseras som ovan nämnts redan när man får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden måste ingripa till ett barns skydd. Textens utformning i stödmaterialet, kan leda till att personal uppfattar att anmälningsskyldigheten blir aktuell först vid akut fara för liv och hälsa. En förklaring till denna osäkerhet kan vara att reglerna om anmälningsskyldigheten inte är tydlig för alla.

Eftersom skolan oftast är den verksamhet som först möter barn och unga som riskerar att utsättas för påtvingat äktenskap, ligger det ett stort ansvar på skolorna. Det hade därför varit önskvärt med tydliga riktlinjer för hur skolor ska agera, istället för råd om hur man *kan* agera, när det finns misstankar om att en elev riskerar att utsättas för ett tvångsäktenskap. Det är också viktigt att riktlinjerna utformas på ett sådant sätt att möjligheterna till missförstånd minimeras, och att de är i enlighet med annan lagstiftning. Uttalanden som *"man ska inte vara rädd för att ta kontakt"* och *"det bästa sättet att lösa upp låsningar är att ha en tät relation till föräldrarna"* kan uppfattas som att skolan ska utreda och försöka lösa elevernas problem med familjen. Att utreda och avgöra om det krävs insatser och i sådana fall vilka insatser är upp till sociala myndigheter. Därför är det viktigt att skolan redan vid misstankar om tvångsäktenskap eller andra hedersrelaterade kränkningar, oavsett om uppgifterna är svårbedömda eller obestyrkta, genast iakttar anmälningsskyldigheten och inte drar ut på tiden eller på egen hand försöker lösa några situationer. Oaktat den kritik som riktats mot sociala myndigheters arbetssätt, är det dessa myndigheter som har störst kompetens och ansvar för att hantera ärenden av detta slag.

6.4.2 Skatteverket

Trots att beviskraven för att ett äktenskap ingåtts genom tvång inte är särskilt höga, kan det vara svårt för en enskild att fullgöra bevisbördan. I förarbetena sägs det att tillämpningen ska vara restriktiv och att ett enkelt påstående om tvång inte ska vara tillräckligt för ogiltighet.

Tillräckliga grunder kan vara de fall då en förundersökning har inletts och det lämnats detaljerade uppgifter kring omständigheterna, vilket i praktiken borde vara de fall som redan är föremål för utredning hos en myndighet.²⁹⁷

Som ovan beskrivits kan följderna för någon som trotsar normerna och går emot familjens vilja bli mycket allvarliga. Att en förundersökning har inletts eller att ärendet utreds av annan myndighet, kan i praktiken innebära att situationen för den enskilda har gått så långt att den är outhärdlig. Oftast måste den enskilde i sådana fall helt bryta med familjen och lita på att samhället står för omsorg och boende. Sammantaget innebär detta att de reella möjligheterna att åberopa tvång vid registrering är begränsade.

Bestämmelsen är inte optimal för någon som nyligen tvingats ingå ett äktenskap och av rädsla inte vågar göra en anmälan eller öppet stå för detta. Frågan är om beviskraven borde sänkas och vad en sådan sänkning kan leda till. Eftersom det inte finns någon tidsgräns för när tvång kan åberopas, finns det risk att sänkt beviskrav hade kunnat leda till att äktenskapets rättsverkningar skulle försvagas, vilket i sin tur kan skapa oönskade rättsliga följder. Exempelvis hade reglerna kring underhållsskyldighet och bodelning för gifta alltför enkelt kunnat åsidosättas med ett sänkt beviskrav, genom att vid registreringen av ett etablerat utländskt äktenskap, åberopa att det ingåtts genom tvång. Oavsett riskerna med ett sänkt beviskrav kan det ifrågasättas om den avvägning som gjorts verkligen tillgodoser intresset av att tillhandahålla ett skydd mot tvångsäktenskap. Eftersom tvång inte finns med som en särskild avslagsgrund enligt utlänningslagen har erkännandefrågan även betydelse i dessa frågor. En ansökan om uppehållstillstånd där det förekommit tvång, ska i dessa fall avslås med hänvisning till att det enligt reglerna i IÄL inte föreligger ett civilrättsligt giltigt äktenskap. Det kan i sammanhanget noteras att Skatteverket nekade erkännande i endast två fall, under den tolv månadersperiod som de hade i uppdrag att föra statistik över bland annat barn- och tvångsäktenskap.²⁹⁸

Vidare sägs det att *”folkbokföringsmyndighetens rutinmässiga bedömning endast tar sikte på registreringen och är inte bindande för hur frågan om erkännande ska bedömas i andra sammanhang.”*²⁹⁹ Det kan dock ifrågasättas om det verkligen är så. Visserligen är Migrationsverket inte i sin bedömning bundet av om ett äktenskap är erkänt i Sverige men om parterna anses civilrättsligt gifta råder det en stark presumtion för att sökande ska beviljas ett uppehållstillstånd. Hur stark denna presumtion är framgår bland

²⁹⁷ Prop. 2003/04:48 s. 55 ff.

²⁹⁸ SOU 2012:35 s. 168.

²⁹⁹ Prop. 2003/04:48 s. 55.

annat av ovan redogjorda avgörande från Migrationsöverdomstolen (MIG 2012:30).

Trots att det numera krävs *synnerliga* skäl istället för som tidigare *särskilda* skäl för att erkänna ett tvångsäktenskap, är frågan vilken effekt lagändringarna kommer få. Det som i sammanhanget utgör ett problem är som ovan redogjorts, förfarandet kring *nekat* erkännande och svårigheterna med att göra sannolikt att ett äktenskap ingåtts med tvång. Vad som i sammanhanget kan beaktas är att ett äktenskap som ingåtts inför svenska myndigheter, inte anses giltigt om det inte ingåtts med parternas fria och fulla samtycke.³⁰⁰

Även om det inför Skatteverket skulle bli enklare att åberopa tvång för *nekat* erkännande, kvarstår problemet med att inför Migrationsverket öppet stå för att ett äktenskap ingåtts genom tvång och att det saknas en samlevnadsavsikt.

6.4.3 Migrationsverket

Eftersom tvångsäktenskap visat sig vara väldigt svåra att hantera för Migrationsverket lyftes frågan till etiska rådet som svarade att om anknytningspersonen inte öppet vågar stå för att hon inte vill sammanleva med sökande kan den omständigheten inte läggas till grund för ett avslagsbeslut. Det som sker i dessa fall är att Migrationsverket beviljar sökande uppehållstillstånd, trots kännedom om tvång. Lämpligheten av detta kan diskuteras.³⁰¹

Genom kravet på att anknytningspersonen öppet ska stå för att hon inte vill att sökande ska beviljas uppehållstillstånd, läggs en stor börda på den enskilde. Mot bakgrund av att Migrationsverket inte avslagit ett enda ärende med hänvisning till tvång under ovan nämnda tolv månadersperiod, kan det ifrågasättas hur effektivt reglerna motverkar barn- och tvångsäktenskap. De allra flesta vågar inte öppet stå för att det förekommit tvång i samband med ett äktenskap. Eftersom det finns flera exempel, även i Sverige, där flickor och unga kvinnor utsatts för grovt våld samt mord för att de trotsat normerna, kan den rädsla som de utsatta fruktar att drabbas av antas vara välgrundad. Ett problem med etiska rådets svar vad gäller hanteringen av tvångsäktenskap, är om den drabbade är ett barn. Enskilda tjänstemän som saknar kunskap om socialtjänstlagen, eller om rutinerna för anmälan enligt socialtjänstlagen inte är tydliga på arbetsplatsen, kan tro att de har fullgjort sin skyldighet som tjänsteman genom att informera den drabbade att han eller hon öppet måste stå för sin åsikt samt informera dem vart de kan vända sig för att få hjälp. Det finns risk att anmälningskyldigheten enligt socialtjänstlagen förbises i dessa fall.

³⁰⁰ 4 kap. 2 § 1 och 2 stycket, ÄktB.

³⁰¹ Delredovisning av Migrationsverkets uppgift att föra viss statistik, 2011-02-15, s. 5 och 6.

Ett annat problem i sammanhanget är att flickors rörelsefrihet i vissa kretsar är så starkt kontrollerad av de manliga släktingarna, att det mer eller mindre kan vara omöjligt för dem att på egen hand vända sig till polis eller sociala myndigheter. Istället för att hänvisa till andra myndigheter hade en lämpligare lösning varit om Migrationsverket hade haft direktkontakt med sociala myndigheter och kvinnojourer, för att i de fall där tvångsäktenskap misstänktes föreligga sett till att en utsatt person på plats erbjuds hjälp. Genom att inte på plats se till att dessa personer får den hjälp de behöver, utan istället hänvisa till andra myndigheter, kan ett sådant bemötande leda till tappat förtroende för myndigheter och att den enskilde inte längre vågar berätta om sin situation.

Som ovan nämnts beviljar Migrationsverket uppehållstillstånd till en utländsk make eller maka, om den part som var minderårig vid vigselns ingående hunnit fylla 18 år. Visserligen beviljas inte uppehållstillstånd i dessa fall enligt reglerna för gifta, utan enligt reglerna för de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande. Detta är dock av underordnad betydelse, eftersom parterna betraktas som gifta av omgivningen. Det kan på goda grunder antas att de betraktas som gifta i landet där vigseln ingicks och andra länder som erkänner vigseln. Därmed förväntas de leva upp till rollen som makar. Eftersom paret betraktas som makar är det som ovan nämnts, förenat med stora svårigheter att ta sig ur ett sådant förhållande, särskilt flickor eller kvinnor som vill skilja sig riskerar att drabbas av negativa konsekvenser. Genom att bevilja ett uppehållstillstånd i dessa fall, även om det sker enligt reglerna för dem som har för avsikt att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande, medverkar man rent faktiskt till att ett barnäktenskap leder till uppehållstillstånd i Sverige.

6.5 Sammanfattande tankar

Det finns brister, både i den rättsliga regleringen och i myndigheters agerande, som möjliggör att transnationella barn- och tvångsäktenskap kan pågå. Bland annat intar vissa myndigheter som möter utsatta personer ett alltför passivt förhållningssätt och agerande, för att dessa äktenskap överhuvudtaget ska kunna motverkas. Vidare är rutinerna kring anmälningsskyldigheten otydliga. I Socialstyrelsens allmänna råd om anmälningsskyldigheten står att det *bör* istället för *ska* finnas rutiner för hur en anmälan ska göras, samt att ansvarig person för verksamheten *bör* se till att personalen känner till rutinerna. Det innebär att det egentligen inte behöver finnas rutiner och att dessa inte behöver vara kända för personalen. Vidare är det en brist att myndigheter ofta inte beaktar hedern, och förbiser sambandet mellan barn- och tvångsäktenskap samt hedersrelaterat förtryck.

Det är inte enkelt att åberopa tvång vid registrering av utländskt äktenskap. Som ovan nämnts kan beviskraven för att ett äktenskap ingåtts genom tvång vara ganska svåra att uppfylla. I förarbetena sägs det att tillämpningen ska

vara restriktiv, och att ett enkelt påstående om tvång inte ska vara tillräckligt för att vägra ett erkännande. För att en ansökan om uppehållstillstånd ska avslås är det däremot fullt tillräckligt att det saknas en samlevnadsavsikt. Problemet är att krafterna bakom hedern och rädslan för eventuella följder är så starka bland de utsatta personerna, att de oftast inte öppet vågar stå för detta.

Vad gäller barnäktenskap framgår det att majoriteten av dessa nekas erkännande, och att ansökan om uppehållstillstånd avslås enligt reglerna för gifta. Det framgår även att trots att barnäktenskap inte erkänns i Sverige, leder det i många fall till beviljat uppehållstillstånd enligt reglerna för de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande. Detta gäller särskilt om flickan är gravid eller paret har gemensamma barn.

Att barn- och tvångsäktenskap leder till uppehållstillstånd, beror bland annat på att regelverket kring anhöriginvandring är anpassat till de fall då äktenskap ingås av fri vilja, och har svårt att hantera de fall där det finns ett bakomliggande tvång. Lagar är normbildande och fastställer rättigheter, men den avsedda effekten kan bli begränsad så länge det finns undantagsregler eller luckor som möjliggör att dessa kringgås. Oavsett vilka lagändringar eller skärpningar som genomförs vad gäller erkännande av utländska vigslar, kommer dessa inte ha någon större motverkande effekt på barn- och tvångsäktenskap så länge det finns möjligheter att beviljas uppehållstillstånd enligt andra bestämmelser. Risken är stor att flickor kommer utsättas för press för att uppfylla de villkor i lagen som leder till ett önskat beslut. Detta har redan visat sig genom ett ökat antal ärenden där flickan antingen är gravid eller paret redan har gemensamma barn. Att ett äktenskap nekas erkännande och maken inte beviljas uppehållstillstånd enligt reglerna för gifta, innebär inte att barn- och tvångsäktenskap motverkas om maken därefter beviljas ett uppehållstillstånd enligt reglerna för de som avser att gifta sig eller inleda ett samboförhållande. Lagändringarna som trädde ikraft den 1 juli 2014 kommer med största sannolikhet inte leda till någon större skillnad vad gäller detta.

Både Skatteverket och Migrationsverket har påpekat att den fria viljan av ett i utlandet ingånget äktenskap är svår att utreda, och att tvångsäktenskap är svåra att hantera. Om det kommer fram att ett äktenskap ingåtts genom tvång, vågar den utsatta personen oftast inte öppet stå för detta på grund av rädsla. Detta leder bland annat till att Migrationsverket beviljar uppehållstillstånd till den i utlandet bosatta maken, trots kännedom om bakomliggande tvång och att det saknas en samlevnadsavsikt mellan parterna. Under den tolv månadersperiod mellan 2010 och 2011 som Skatteverket och Migrationsverket skulle föra statistik över barn- och tvångsäktenskap, nekades registrering på grund av tvång i endast två ärenden. Under samma period avlog inte Migrationsverket en enda ansökan om uppehållstillstånd på grund av tvång. Mot bakgrund av hur många barn och unga i Sverige som enligt beräkningar förs utomlands varje år och där tvingas ingå äktenskap, jämfört med antalet äktenskap som nekats erkännande samt antalet ansökningar om uppehållstillstånd som avslagits på

dessa grunder, kan det konstateras att regelverket har svårt att motverka dessa äktenskap. Det ringa antal ärenden som avslagits eller äktenskap som nekats erkännande på grund av tvång, jämfört med antalet tvångsäktenskap som varje år beräknas ingås, är nedslående. Problemet med rädslan som de utsatta personerna upplever är känt. I den nya propositionen angående förslaget om ändrade regler vid erkännande av fullmaktsäktenskap, betonades det att ett påstående om att ett äktenskap ingåtts frivilligt bör betraktas med skepsis. Det ansågs sannolikt att en stor del av de som tvingats att ingå ett fullmaktsäktenskap, inför svenska myndigheter skulle uppge att de ingått äktenskapet av fri vilja. Därför ska uttalande om att äktenskap ingåtts av fri vilja sakna betydelse vid frågan om erkännande av ett i utlandet ingånget fullmaktsäktenskap.³⁰² Att personer som tvingas ingå äktenskap, känner stark rädsla och inte öppet vågar uppge att det förekommit tvång i samband med en vigsel, gäller inte bara vid fullmaktsäktenskap. För att bättre motverka barn- och tvångsäktenskap, hade det varit önskvärt med liknande åtgärder även vid fall där det inte rör sig om ett fullmaktsäktenskap.

6.6 Ytterligare behov av åtgärder och avslutande diskussion

Barn- och tvångsäktenskap berör ofta parter som bor i olika länder.³⁰³ Eftersom dagens regler kring anhöriginvandring har svårt att motverka transnationella barn- och tvångsäktenskap, krävs det åtgärder som tar sikte på de omständigheter som möjliggör att dessa äktenskap kan pågå. Eventuella åtgärder får dock inte ske i strid med familjeåterföreningsdirektivet.³⁰⁴

I syfte att förhindra barn- och tvångsäktenskap, samt främja integrationen, får medlemsstater enligt familjeåterföreningsdirektivet bestämma en lägsta ålder, som inte överstiger 21 år för anknytningspersonen och dennes make, vid beviljande av uppehållstillstånd. En medlemsstat får också kräva att anknytningspersonen har en bostad samt kan försörja sig och sin familj.³⁰⁵

Om man hade infört 21 år som lägsta åldersgräns vid anhöriginvandring, och utvidgat försörjningskravet så att samtliga bosatta i Sverige förutom flyktingar eller skyddsbehövande skulle omfattas, hade personer under 21 år som saknar bostad och försörjning inte längre kunnat utgöra anknytningspersoner. Genom en sådan ändring hade bland annat de fall då flickor förs utomlands för att där giftas bort och tvingas bli kvar i det andra landet tills de blir gravida eller uppnår en ålder som möjliggör uppehållstillstånd för maken, lättare kunnat motverkas. Det är viktigt att en höjd åldersgräns följs av ett utvidgat försörjningskrav. I annat fall kan det

---

³⁰² Prop. 2013/14:208 s. 36.

³⁰³ SOU 2012:35 s. 375.

³⁰⁴ Prop. 2005/06:72 s. 31.

³⁰⁵ Art 4.5 familjeåterföreningsdirektivet.

leda till att flickor istället tvingas bli kvar utomlands tills de uppnår den nya åldersgränsen.

Hanteringen av barn- och tvångsäktenskap hade avsevärt förenklats genom en 21 års gräns och ett utökat försörjningskrav, eftersom Migrationsverket endast hade behövt ta ställning till om de formella kraven är uppfyllda. De utsatta hade inte behövt hamna i svåra situationer, där de bland annat tvingas välja mellan att öppet stå för att de inte vill att maken ska komma till Sverige och därmed riskera att utsättas för hot och våld vilket ofta leder till att de tvingas bryta med familjen, eller att hålla tyst om detta och bli inlåst i ett oönskat liv som de svårligen kan ta sig ur.

En 21 års gräns hade även främjat jämställdheten mellan könen. Man hade kommit ifrån den skevhet som kan uppstå i ett förhållande när en flicka ingår ett äktenskap med en vuxen man. Vidare har en person över 21 år med egen försörjning och bostad i de allra flesta fall en helt annan mognad och självmedvetenhet samt självständighet, jämfört med ett barn som bor hos sina föräldrar och är beroende av dem för sin försörjning. En vuxen person med egen bostad och försörjning borde även ha lättare stå emot eventuella påtryckningar från omgivningen. Dessutom har det visat sig av att hederns betydelse och traditionella värderingar avtagit bland vissa minoriteter i Storbritannien, där kvinnor integrerats på arbetsmarknaden och blivit ekonomiskt oberoende.

Att införa 21 år som lägsta ålder vid anhöriginvandring strider inte mot Barnkonventionen, som uppmanar konventionsstater att ”*vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder för att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa.*”³⁰⁶ Tidiga äktenskap och graviditet anses vara en sådan skadlig sedvänja.³⁰⁷ En 21 års gräns strider heller inte mot Europakonventionen. Vidare innehåller Europakonventionen inte några bestämmelser som ålägger en stat några skyldigheter att bevilja utländska medborgare uppehållstillstånd. Det är upp till varje stat att avgöra vilka villkor som ska krävas för att någon ska få vistas inom deras gränser. Artikel 8 har i vissa fall tolkats så att den stadgar en rätt till återförening i anknytningsärenden. Någon sådan allmän rätt går dock inte att utläsa ur Europadomstolens praxis. Det är förhållandena i det enskilda fallet som avgör ifall det föreligger en rätt till återförening.³⁰⁸

En omständighet som har skapat problem när det gäller att motverka barn- och tvångsäktenskap, är om flickan är gravid eller paret har gemensamma barn. Kopplingen mellan möjligheten att få ett barnäktenskap erkänt eller beviljat uppehållstillstånd, och att flickor pressas till graviditet har uppmärksamrats. I den nya propositionen framgår det att regeringen är bekymrad över detta. Avsikten med lagförslaget var bland annat att förstärka skyddet mot barn- och tvångsäktenskap. Därför menade man att

³⁰⁶ Art. 24.3 Barnkonventionen.

³⁰⁷ Barnrättskommittés allmänna kommentar nr 4, art. 20, 2003.

³⁰⁸ SOU 2012:35 s. 397.

graviditet eller gemensamma barn inte längre ska utgöra skäl att frångå huvudregeln, och erkänna utländska barn- och tvångsäktenskap.³⁰⁹ Tyvärr har det inte skett någon motsvarande ändring för reglerna kring anhöriginvandring. När ett förhållande prövas enligt reglerna för de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande, anses graviditet och gemensamma barn fortfarande vara en omständighet som talar för att ett förhållande är seriöst, och att det i dessa fall kan anses som stötande att avslå en ansökan om uppehållstillstånd.³¹⁰

Om gemensamma barn eller graviditet skulle utgöra skäl för undantag vid en eventuell 21 års gräns och ett utökat försörjningskrav, kan det antas att flickor kommer pressas till graviditet för att kraven på undantag ska bli uppfyllda. För det fall att graviditet eller gemensamma barn inte skulle utgöra grund för undantag, hade detta avsevärt försvårat för någon som har för avsikt låta en minderårig flicka bli anknytningsperson, genom att gifta bort henne i utlandet och låta henne vara kvar i det andra landet tills hon blir gravid.

Tidiga äktenskap anses vara en skadlig sedvänja som barn har rätt att skyddas emot.³¹¹ Trots att parterna formellt inte anses vara gifta i Sverige, betraktas de ofta som gifta av omgivningen. Eftersom det finns förväntningar på att ett äktenskap, oavsett om det erkänns i Sverige eller inte, ska leda till barnafödande kan ett beviljande av uppehållstillstånd mycket väl leda till flera oönskade graviditeter och ett i allmänhet oönskat liv. En flicka kan i den beskrivna situationen därför befinna sig i en väldigt utsatt situation. Frågan är om det verkligen framstår som mindre stötande att bevilja ett uppehållstillstånd, och om hennes utsatthet i den aktuella situationen verkligen avhjälpes genom detta.

Givetvis hade en 21 års gräns och utökat försörjningskrav inte motverkat samtliga barn- och tvångsäktenskap. Jag tror dock att en stor del av de barn och unga som riskerar att utsättas för ett transnationellt tvångsäktenskap, hade hjälpts av en sådan regel. Lagar är normbildande och med tiden tror jag att en 21 års gräns hade skapat attitydförändringar, som hade lett till att hederns betydelse avtar bland vissa familjer.

För att inte inbjuda till kringgående hade det krävts en motsvarande 21 års gräns och utvidgat försörjningskrav, även för de som avser att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande.

En annan viktig åtgärd för att motverka barn- och tvångsäktenskap, är att synliggöra de utsatta personerna, så att de i ett tidigt skede kan identifieras och att rätt insatser sätts in så tidigt som möjligt. I utredningen *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap* sägs att ”Den viktigaste åtgärden

---

³⁰⁹ Prop. 2013/14:208 s. 28 ff.

³¹⁰ Prop. 1999/2000:43 s. 38.

³¹¹ Art. 24.3 Barnkonventionen och Barnrättskommittés allmänna kommentar nr 4, art. 20, 2003.

*är att motverka att personer som löper risk att giftas bort i utlandet lämnar Sverige*³¹² Därför är det viktigt att dessa barn och unga upptäcks i tid, eftersom kan det vara försent att göra något om de redan förts utomlands. Utrikesdepartementets möjligheter att hjälpa någon i dessa situationer, brukar som ovan nämnts vara väldigt begränsade. För att de ska kunna upptäckas innan de lämnar Sverige, är det viktigt att myndigheter som möter barn och unga i sin yrkesutövning, vid misstanke om tvångsäktenskap, omedelbart anmäler detta enligt socialtjänstlagen. Det har tyvärr visat sig att anmälningskyldigheten ofta underlåts när det rör sig om barn- och tvångsäktenskap, och att vissa myndigheter själva försöker lösa problemet med familjen. För de barn som trots allt förts utomlands och blir bortgifta samt gravida, är frågan om inte samhället borde skydda det utsatta barnet istället för att bevilja maken ett uppehållstillstånd.

---

³¹² SOU 2012:35 s. 441.

Käll- och litteraturförteckning

Författningar

Internationellt

Rådets direktiv 2003/86/EG om rätt till familjeåterförening
FN:s konvention angående samtycke till, minimiålder för och registrering av äktenskap (SÖ 1964:29)
FN:s konvention om barnets rättigheter
FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter
FN:s universella förklaring om de mänskliga rättigheterna
FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 4

Sverige

Lag (1904:26) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap
Förordning om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (1931:429)
Föräldrabalken (1949:381)
Brottsbalken (1962:700)
Äktenskapsbalken (1987:230)
Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
Lag (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund
Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
Skollag (2010:800)
Socialtjänstlag (2001:453)
Utlänningslag (2005:716)
Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)

Norge

Straffeloven (LOV-1902-05-22-10)
Lov om ekteskap (LOV-1991-07-04-47)

Danmark

Lov om ægteskabs indgåelse og opløsning
Udlændingeloven

Offentligt tryck

Direktiv och skrivelser

Dir. 2010:54 *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap*

Regeringens skrivelse 2007/08:39 *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*

Regeringens skrivelse 2009/10:229 *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja*

Betänkanden

Ds 2002:54 *Svenska och utländska äktenskap*

Propositioner

Prop. 1968:136 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m.m.*

Prop. 1973:32 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m.m.*

Prop. 1979/80:147 *om godkännande av Förenta nationernas konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor*

Prop 1989/90:107 *om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter*

Prop. 1993/94:117 *Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor*

Prop. 1997/98:182 *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*

Prop. 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*

Prop. 2003/04:48 *Åtgärder mot barnäktenskap och tvångsäktenskap*

Prop. 2004/05:170 *Ny instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden*

Prop. 2008/09:80 *Äktenskapsfrågor*

Prop. 2013/14:208 *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor*

Statens offentliga utredningar

SOU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet, FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige*

SOU 2002:13 *Vår anhöriginvandring*

SOU 2005:14 *Effektivare handläggning av anknytningsärenden*

SOU 2008:41 *Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd*

SOU 2012:35 *Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap*

NJA II

NJA II 1974 s. 382

Myndighetspublikationer

SOSFS 2003:16 *Socialstyrelsens allmänna råd om anmälan om missförhållanden enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453)*

Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5 *Gift mot sin vilja*

Offentligt tryck från Norge

Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) *Om lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap m.)*

Ot.prp. nr. 100 (2005-2006) *Om lov om endringer i ekteskapsloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å forhindre tvangsekteskap mv.)*

Litteratur

Al-Baldawi Riyadh, *Migration och familjestruktur - om psykosociala konsekvenser av förändringar i familjestrukturen hos invandrare.*

Läkartidningen, volym 95, nummer 19, 1998

ASUDA & OHCR, *Eliminating Violence against Women- Perspectives on Honor-Related Violence in the Iraqi Kurdistan Region, Sulaimaniya Governorate 2009*

Awla, R. (2005). Hedersmord och Islam. I K. Johansson (Red.), *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer.* Historiska Media: Lund

Agell i Festskrift till Gösta Walin 2002

Brandon James and Hafez Salam, *Crimes of the Community: Honour-based violence in the UK*, Centre for Social Cohesion, London 2008

Bredal Anja, *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden*, TemaNord, 1999:604, Nordisk Ministerråd, Köpenhamn 1999

Bredal Anja, *"Vi er jo en familie"*. Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater, Institutt for samfunnsforskning, Norge 2006

Danelius, H, *Mänskliga rättigheter i europeisk standard*, Stockholm, Norstedts juridik, 2007

Daugstad Gunnlaug, *Grenseløs kjærlighet?* Norge 2006

Delredovisning av Migrationsverkets oppgift att föra viss statistik, 2011

Giddens, A *En skenande värld: Hur globaliseringen är på väg att förstöra våra liv.* Kristianstad 2003: SNS Förlag

Hagberg M. *Vid 20 börjar den ruttna om hedersvåld och modiga kvinnor*, Maria Hagberg och Premiss förlag 2009

Hager, S. och Antonsen, A. *Tvangsgifte- et spørsmål om ære*, Norge 2008

Holy Ladislav, *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society* ed. by Jean G. Peristiany Chicago University Press, Chicago, 1966

Ladislav Holy, *Kinship, Honour and Solidarity: Cousin Marriage in the Middle East*, Manchester University Press, Manchester, 1989

Hylland Eriksen, T *Etnicitet och Nationalism*. Falun: Nya Doxa

Khader, N *Familjeliv och levnadsmönster bland Mellanösterns muslimer*, Stockholm, 1996 Wahlström & Wahlström

Khanum, *Domestic Violence, Forced Marriage and "Honour"-Based Violence*, 2008 London

Khanum N, *Forced marriage, family cohesion and community engagement: national learning through a case study of Luton*, 2008 Watford

Lange 2008, Studien *Lärarnas iakttagelser rörande förekomst av "Hedersrelaterat förtryck" i skolorna*

Läkartidningen nr 28-29, 2004

Mitchell, J.C (1956) *The Kalela Dance*. Manchester University press

Nationellt centrum för kvinnofrid, *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*, NCK-rapport 2010:1

Polisens Handbok, *hedersnormer och hedersrelaterat våld 2009*

Roosens, E.E *Creating ethnicity. The progress of ethnogenesis*. London, Sage publications.

Röda Korset & Rådgivningsbyrån, *Utredningsresa Hedersrelaterat våld*, 2009-07-24

Schiratzki Johanna, *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige - en rättsvetenskaplig undersökning*, Uppl. 2, Iustus Förlag AB, Uppsala 2005

Schmidt & Jakobsen *Pardannelse blandt etniske minoriteter i Danmark* 2004

Skolverket, *Hedersrelaterat våld och förtryck Skolans ansvar och möjligheter*, 2011

Skolverkets rapport 309, *Rätten till utbildning. Om elever som inte går i skolan*, Stockholm 2008

Tottie, L. *Ätenskapsbalken och promulgationslag m.m.* Stockholm 2010 Norstedt

Ungdomsstyrelsen, *Gift mot sin vilja*, Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:5, 2009

Ungdomsstyrelsen, *Äkta makar*, Ungdomsstyrelsens skrifter 2012:1

Wahud Amina, *Inside the Gender Jihad: Women's Reform in Islam*, Oneworld Publications, Oxford, 2006

Åklagarmyndigheten Handbok – *Hedersrelaterat våld* 2006

Elektroniska källor

www.manskligarattigheter.se

<http://unicef.se/>

Övrigt

Nätverket Män mot hedersförtryck, Remissvar (SOU 2008: 41)

Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen

ERD 130 (1988 Olson)

ERD 156 (1989, Eriksson)

ERD 226 (1992 M. och R. Andersson)

ERD 226-B (1992, Reime)

ERD 250 (1992, Olsson II)

ERD 299 A (Hokkanen).